

A tartalomból:

Dr. Herskovits Fábián: „Az emancipáció multja és jövője“
 — Bródy László: Babiloni fogoly honvágya (vers). — Tesz-
 ler Herman: A héber elem a jiddis (zsidó-német) nyelvben
 (Heller Bernát könyvismertetése). — Kecskeméti Klára:
 A nagymama flörtje. — Wallenstein Zoltán: CXXXVI.
 zsoltár. — Abádi Imre: A damaszkuszi per századik év-
 fordulójára. — Dr. Szarvasi Ábris: Reichental Ferenc képei.
 — Dr. Scheiber Sándor: Elvesztett legendák nyomában
 (Sámson fát tép ki). — Sass Irén: „Aki az ifjúság...“ —
 Dr. Roth Emil—Wachsberger Mózes: Új héber költő Ma-
 gyarországon. — W. Munkácsi Noémi: Rachel. Egy szent-
 földi költőnő. — Rachel: Négy vers (W. Munkácsi Noémi
 műfordításai). — Cecil Roth: Örök Palesztina — örök zsi-
 dóság. — Ahol intenzíven tanulnak héberül... (Az ungvári
 héber iskolákról). — Új könyvek. — Tollhegyről. —
 Krónika és szemle. — Hét illusztráció.

**ULT
ES JÖVŐ**

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
 minden hó 15-én

Telefonszám:
 111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177
 59-es villamos végállomás
 a Farkasréti zsidó temető mellett
 Telefon: 457-159

Visó Máckné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák, Tartós hullám,
 Hajfestés az akasztáson

BUDAPEST
 Károly-körút 25, félem.
 (Király-utca sarok)

Telefon: 330-693

EZÜST

DISZMOÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYARI ARBAN

SCHLEIFER

EZÜSTARUGYAR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
 TELEFON: 143-528

Betegtoló
 és önhajtású kocsik,
 kerékpárok, gyermekkocsik

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

Karmel **Penzió Budapesten**

VI., Andrásy-út 43. Telefon: 225-434
 225-664

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe
 Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
 jesen újonnan berendezve. *Legnagyobb kényelem,*
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak. hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes
szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
 bennünket megtisztelni.

TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérműt,
 340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész ház-
 tartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

1 recamier + **4** szék = **2** személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FOTELÁGY

78 P

Ami a szülőköt legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,

Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

PERZSASZŐNYEGET

LÉGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXII. ÉVF. 1942 AUGUSZTUS

DR. HERSKOVITS FÁBIÁN:

„AZ EMANCIPÁCIÓ MULTJA ÉS JÖVŐJE”

Mélységes tragédia van abban, hogy egy nép kétezer év szüntelen próbálkozásai és reményei után arra kell eszmélnen: megint tévedett. Ennek a ráeszmélésnek döbbenete nehezedik most a galuti zsidó közvéleményre. Egymásután jelennek meg írások* az emancipáció problémáiról és tömegeink mohó érdeklődéssel várják a választ arra, hogy: hol történt a hiba. Súlyos mulasztás lenne nem észrevenni, hogy a vizsgálódásra, a megértésre most van a legalkalmasabb lélektani pillanat. Amint hogy a galut folytonosságát viszont zsidó léleknek az a szomorú sajátsága idézte elő, hogy valahányszor a történelem folyamán kissé megnyílt a helyzet, nyomban megfedekezett a tragédiákról, a csalódásokról és a nagy fogadkozásokról.

Ennek a végzetes memóriazavarnak, vagyis a galut „örökkévalóságának” megszüntetéséhez tiszta fogalmak és a mult világos ismerete szükségesek. Tudnunk kell, hogy az emancipáció lényegében nem volt új jelenség. Kisebbség nagyobb zsidó csoportok „egyenjogúsítása”, különböző engedelmények, „kiváltságok” formájában állandóan visszatérő és eltűnő jelensége volt a galut történetének. Az újkor egyenjogúsítása csak annyiban különbözött az előzőktől, hogy a gettó falait ezúttal szélesebbre tágitották.

Ezt az emancipációt súlyos küzdelmek előzték meg a külvilágban és a zsidóság belső életében egyaránt. A külvilágban a francia forradalom eszméi próbálták leküzdeni ezt a tendenciát, amely részben gyűlölethől, főleg pedig kényelemből és érdekből továbbra is biztosítani akarta a zsidóság védtelenségét, ami minden időben kitűnő és nem kevésbé olesó villámhárítónak bizonyult a bajok és elége-

*) Az emancipáció multja és jövője. Négy tanulmány. Írták: Marton Ernő, Kasztner Rezső, Róth Sigfried és Junger József.

detlenségek idején. Az elvnek és a gyakorlati érdekeknek ennél a küzdelménél a zsidóság passzívan, negatív értelemben asszisztált — beteg helyzetéből következő félszeggel és szinte minden méltóságérzet híján. Az alázatosság megérthető ugyan az elnyomatás, a kivetettség és főleg a gyengeség (hontalanság!) pszichológiai következményeképpen, de nem imponál — mert nem imponálhat — az emberi közösségek előtt. Legfeljebb könyörületet ébreszt. A könyörület pedig nemcsak megalázó emberileg, de ilyen alapon közösségek sorsproblémáit megoldani nem lehet. A galut zsidóság súlyos tragédiája, hogy vezetői nem jogokért, hanem könyörületért küzdöttek. Szavaik sohse a méltóságnak, a zsidóság jogos önérzetének megnyilatkozásai voltak, hanem metafizikai frázisok. Az erőszak ilyesmin csak mosolyogni tud. A jognak vannak törvényei, meghatározott formái. A könyörület mindezt nélkülözi. Éppen úgy, mint a galuti zsidó sors.

Ami az emancipációval kapcsolatos belső küzdelmeket illeti, a zsidóság két táborra oszlott. A küzdő feleket szélsőséges nézetek és a fogalmak teljes zűrzavara jellemezte. A „mult megőrzése” egyik oldalon, „új utak keresése” — a másikon. Egyiknek jelszava: konzervativizmus, a másiké: asszimiláció. Értsük meg: nem a mult megőrzése új utakon — volt a cél, — ez lett volna tudniillik a normális és egészséges, — hanem a folytatástalan mult és a gyökértelenül kezdett jövő álltak egymással szemben ellenségként. Az emancipáció pedig tévútra került, miközben a zsidóság körében kialakult az asszimilációnak egy egész speciális fogalma, amely nem annyira valamihez való közeledést, mint inkább valamitől való távolodást jelentett. Távolodást mindentől, ami zsidó! Így értelmezték a konzervatívok — ezért zárkóztak el előle! — és asszimilánsok egyaránt. Az előbbieknél a merev elzárkózás következtében — egész-

ségtelen megmerevedés, az utóhibaknál döbbenetes méretű lelki és kulturális elzsidótlanosítás következett be. Kár volt elfelejteni, hogy az egészséges nemzeti életet élő zsidóság sohse zárkózott el idegen kultúrértékek hatása elől. De ugyanakkor a zsidó nép sohse azt hangsúlyozta, hogy miben *hasonlít*, hanem mindig azt, hogy miben *különbözik* a többi népektől. És ez a hangsúlyozott különözés biztosította önéretét, „kiválasztottságát” és kultúrtörténeti jelentőségét.

A galut jövőjének megoldása mindezekből következik: a múlt, a zsidó múlt folytatása új utakon. A múlt ne temető legyen, hanem az élet forrása. Az asszimiláció pedig ne menekülés legyen, hanem új szépségek meglátása, a zsidó jövő építésének munkája közben. Kifelé: erő és önéret. Belül pedig annak a csodának boldog tudata, hogy Erec Jisráél — a zsidó nép fizikai és lelki erőinek gyönyörű szintézisében — újraépül és emberi méltóságot, önéretet, erőt sugároz majd fiaira határain belül és határain túl, szerte az egész világon...

BRÓDY LÁSZLÓ:

BABILONI FOGOLY HONVÁGYA

Ügy zúg a folyó, az Eufrát,
mintha a nép panasza zúgna.
Oly rég láttalak, Jeruzsálem,
mikor foglak már látni újra?

Csupa bogáncs életem árka,
engem csúfoltak és gyaláztak.
Füst száll az égbe, Jeruzsálem,
éjjel rángyujtották a házat.

Oly rettenetes ébredés volt,
mint a papír, lobbanva lángolt.
Az otthonom, ó, Jeruzsálem,
csak képzelet volt, délibáb volt.

Én nem tudok belenyugodni
a rabságba, a szolgaságba.
Halljad esküm, ó, Jeruzsálem,
az ősapákra, ősanýákra.

Ügy igaz, ahogy él az Isten
s halandó ember lehanyatlik:
míg meg nem látlak, Jeruzsálem,
én nem fogok meghalni addig!

Mikor? Hogyan? De még elérem
a Nébó-hegyi ősz kilátót
s mint fáradt vándor, Jeruzsálem,
a völgybe nézve fölkiáltok.

Mint aki megjön hosszú útról
s a hegytetőről látja messze
szülői házat, Jeruzsálem,
úgy pillantlak meg lelkendezve.

Lefutok a hegyről a völgybe,
tüskét és tuskót átugorva...
És addig zúg, zúg, Jeruzsálem,
zúg az Eufrát Babilonba...

TESZLER HERMAN:

A héber elem a jiddis (zsidó-német) nyelvben

Bölcsészeti-doktori értekezés. — Budapest, 1942. —

Tudományegyetemünk már régebben is elfogulatlanságának adta jelét, amikor bölcsészeti-doktori értekezésül elfogadta Hirschler Pálnak *Eszther* könyvéről tisztára *héberül írt* munkáját, amely a *Kahana*-szerkesztette *Biblia-kommentár*-nak alkotja értékes részét. Most pedig megértő elfogulatlanságáról még fényesebb bizonyosságot tesz, amikor doktori disszertációnak elfogad oly tanulmányt, mely inkább a jiddis nyelvet világítja meg, mint a hébert. Egyébként az Egyetem német philológusa, *Schwartz Elemér*, maga is kutatja a pozsonyi jiddis nyelvnek hangtanát.

A szóban levő értekezésnek szerzője *Teszler Herman*, akinek ez nem első lépése ezen a munkatéren. A *Zsidó Kultúra Barátainak Köre* figyelemmel hallgatta előadását a jiddis művelődésről. S ugyancsak figyelemre méltó az a vázlat, amely feledhetetlen Hofferünk Emlékkönyvében a jiddis irodalom válságát tárta föl. Már itt is utalt a nehéz föladatakra, melyek elé „a nyelv rendszertelensége, a nyelvtan hiánya, az eltérő tájszólások, a helyesírás problémája” a jiddisnek kutatóját állítja.

Ezekkel a nehézségekkel hirkózik az ő érdekes értekezése. Hivatalos bírálói is észrevették, hogy *Teszler* nem építi föl mondanivalóit a rendszeres nyelvtanok egymásutánjában, hangtan, alaktan, mondattan alapján. A mondattanról egyáltalában nincs mondanivalója: a héber nyilván nem hatott a jiddisre, — ámbar megfigyelni való, hogy a jiddis nem követi a német mondattanok szabályát, mely szerint a mellékmondat állítmánya a mondat végére kerül.

Érdekes, szinte vonzó olvasmány a *Bevezetés*. A jiddis keletkezése és kialakulása: a zsidóság a jiddist Németországból elvitte Kelet-Európába, ott átalakította (részben szlávósította), visszahozta Nyugat-Európába, átvitte Amerikába, úgy hogy a háború előtt a világ zsidósága majdnem ötödrésznék az anyanyelve.

Leghálásabb a jiddis nyelv héber szókinésének bemutatása. Ezt *Teszler* a kifejezett fogalmak szerint csoportosítja, s a gazdag szótárt alfabétikusan is elrendezi. Itt saját magának egy mulasztását kell megvallanom. Amikor *Teszler* velem is megbeszélte munkája tervét, elfelejtettem, hogy figyelni igen nevezetes gyűjteményre föl hívjam, melynek szerzője, *Weill Emmanuel* soká élt Elzász zsidó életét. A gyűjtemény megjelent 1920-ban a *Revue des Études Juives*-ben (LXX, 180—194, LXXI, 66—88). A héber elem által a jiddis szókinés vallásos színezetet nyer, amelyet az újabbban lábrakapott vallásrontó törekvések sem bírtak eltörölni.

Legszakszerűbb, legnehezebb az a fejezet, mely a héber hangtani hatásokat kutatja a jiddisben. Itt *Teszler* a sémi philológiától is kér fölvilágosítást. Legyen szabad két hangtani apróságot fölhoznom. *Bauer*-hól a jiddisben „pór” lett, mint a magyarban. A németben a hangsúly a tőszótagra esik, — kivétel a *lebendig* szó, — a jiddisben a hangánya: lébedig.

Az értekezéshez függelék gyanánt értékes szemelvények járulnak: a *Maasse-buch* bevezetése, *Frug* híres költeménye a könnyek serlegéről és egy részlet *Birnbaum*, a jiddis philológus egy tanulmányából.

Ellentmondásra engem csak az értekezésnek első mondata indít: „A zsidóság, a legújabb kortól, az asszimilálás korától eltekintve soha és sehohsem sajátította el tökéletesen a befogadó környezet nyelvét”. Erre fényesen rációfolnak a hellenisztikus kornak és még inkább a zsidó-arab fénykornak írói: *Dávid Almukammín*, *Szádja, Buchja, Maimúni, Chájúds, Abulvalid* arabul írták meg főműveiket.

Bizonyosra vehető, hogy *Teszlernél* a doktori értekezés, amint nem jelenti tudományos munkásságának kezdetét, nem jelenti a végét sem. Folytatás az, amelynek szerencsés további folytatását óhajtjuk, reméljük.

Heller Bernát

KECSKEMÉTI KLÁRA: A NAGYMAMA FLÖRTJE

A nagymamám olyan igazi áldásos életű, vallásos zsidó-asszony volt. Szép, pirosarcú, jóságos, kövér nagymama. Én már csak mint öregasszonyt ismertem — talán azért, mert akkoriban hamarabb öregedtek az asszonyok, de talán azért is, mert anyám tizenhatévi házasság után született és így tényleg nem volt már fiatal, mikor én kisgyerek voltam. Aztán meg akkoriban egy nagymama nem is lehetett más, mint öregasszony — így tehát az én örökké tevékenykedő, dolgozó, ide-odaszaladgáló, mindig mosolygó nagymamám is öregnek könyveltem el. Csupa jóság és csupa derű volt a nagymama, és mindent tudott és mindenütt ott volt, ahol szükség volt rá. Sütött és főzött és gyereket nevelt és betegét ápolt és lelki klinikát tartott fenn tévelygő lelkű rokonok, szomszédok részére. Ő volt a környék híres okos nagymamája, a minden bajok orvoslója, a soha nem laukadó szeretet-asszony, a „drága jó Juli néni“.

A nagyapám halk talmudi bölcs volt, finom, fülényes humorral. Ő csak ült naphosszat nagy-nagy imakönyve mellett és imádkozott és gondolkozott, aztán ment a templomba, jött a templomból, finomvonalú, csendes öregúr, leült megint a nagy könyv mellé, időnként felnézett, beszélgetett a vendégekkel — mert állandóan tele volt a ház — mosolygott, valahogy valahonnan felülről, nagyon magasról nézve az egész sűrűt, amit a nagymama maga körül teremtetett. Kis kreizlerájuk volt, természetesen, és a nagymama felkelt hajnalban kenyeret sütni az üzlet számára és kalácsot sütni a gyerekeknek a reggelihez, — a gyerekeknek, mert bár a nagymamának csak három gyereke volt, sajátja, mindig rengeteg gyerektől nyüzsgött a ház, mert a nagymama testvérei nyugodtan szültek öt-hat gyereket fejenként, aztán nyugodtan meghaltak, mert tudták, hogy a Juli majd fölneveli őket. Föl is nevelte mindet — ma sem tudom megérteni, hogy csinálta, alhól a kis holtból. A furcsa az volt, hogy az elhalt testvérek férjei újra megnősültek, de azért természetesnek találták, hogy a gyerekeket a Juli nevelje. Volt is ott élénkség a holt mögött a három szobában. Hol vizsgázott egy gyerek, hol férjhezment egy lány, állásba került egy fiú, eljegyzés volt, születésnap volt, egy-egy nagyobb gyerek elkerült a háztól, újabb árvák kerültek, állandóan terített asztal nyolc-tíz személyre, és a nagyapám szép, keskeny tudóskeze hókezűen osztogatta a péntek esti „majcít“ nagyanyám híres foszlós kalácsából. Vidám volt a ház, tele jó falatokkal és melegséggel, idősebb nagyhátyám diákhártaí gyakran gyűltek össze, tehetségek hontakoztak, szép diákszerelmek éledtek, versek, dalok zengtek nagymamám lakomái nyomán. És ő nem fáradt el soha. Hajnalban kelt, ellátta a házat, kiszolgálta a vevőket a holtban, ebédet főzött a kis szolgálóval, harisnyákat kötött, foltozott, vendégeket fogadott, és még arra is ráért, hogy azonnal szaladjon, ha valahova hívták, ahol haj volt, például, hogy egy tömött liha szemet kapott és meg akart fulladni — ezen csak a nagymama tudott egy pillanat alatt egy ügyes fogással segíteni — aztán komolyabb bajokhoz is, mikor például nehéz szülés volt valahol — vagy árverezni akarták a szomszédék holtját — stb. ... ilyen esetekben a nagymama mindig jelen volt és mindig segített.

Ilyen asszony volt a nagymama és ennek a csodálatos nagymamának még flörtje is volt, bizony. Milyen furcsa ez a szó arra a földöntúli kapcsolatra, ami a nagymama és Bergmann hácsi között volt és amiről én csak nemrég, asszonykoromban találtam ki, hogy bizony az egy flört volt, gyönyörű, ideális, mindenasszonyálma flört. Bergmann hácsi lisztkereskedő volt a nagymamák utcájában. Ahán az időben, mikor már én, mint nyolc-tízéves kislány a nagymama szoknyája körül lehzeltem folytonosan, már nem volt a nagymamáéknak holtjuk, a gyerekek eladatták az öregekkel, mondván, hogy már eleget dolgoztak, most már pihenjenek és éljenek nyugodtan, gondok nélkül. Ez a gondok nélküli élet aztán szörnyű nagy gondokat okozott a nagymamának, mert nem tudott mit csinálni a sok idejével. Akkoriban volt az, hogy kalácsban fürödhettünk volna és egy ármádiát el lehetett volna látni azokkal a tésztákkal és

lihamájakkal, amikkel a nagymama minket elhalmozott. Nagyon szerettem nála lenni, mindig sütött mindenféle finomságot és érdekes régi történeteket mesélt közben nénikről, hácsikról, akik szerteszéledtek már a világhoz, de mindig vissza-visszajöttek a nagymamáékhoz, mintha igazi gyerekei lettek volna és sűrűn irtak Pestről, Parishól, sőt még Amerikából is inádtak Juli nénijüknek. Egyszer-egyszer így főzögetés, mesélgetés közben át-átküldött a nagymama a szomszédos kis boltha cukorért, sóért, stb. Szívesen mentem, mert a Blau hácsinak remek mézcukra volt, és mindig teletömte a zsebemet vele. (Szidta is az anyám, mikor ragadós köténnyel hazamentem.) Küldözgetett a nagymama kávéért, fahéjért, sok minden apróságért — csak egyért nem: lisztért. Akkor nem tűnt föl nekem, hogy egy olyan örökké sütős-főzős házban miért nem volt otthon egy zsák liszt, mindig különként kellett venni. De ez már nagyobb szertartás volt.

— Jaj lelkem, kifogyott a liszt — mondta a nagymama.

— Megyek én át Blau hácsihoz, hozok — mondtam én makacsul, pedig már tudtam, hogy ebből nem lesz semmi, — mert lisztért a nagymama személyesen ment mindig Bergmann hácsihoz, aki ugyan csak nagybani eladással foglalkozott, de a nagymama mégis kapott nála különként is lisztet.

— Nem jó liszt van Blaunál, — mondta a nagymama, — majd átme gyünk a Bergmannhoz, — és már csinósította is magát (édes, drága nagymama, örök asszonytestvér) — frissen vasalt jóságú kartonslafrokot vett, hideg vízzel frissítette gyönyörűbőrű, piros arcát, engem is megigazitott, lesimította hajamat, újrakötötte a masnimat és mentünk ketten, fűrgén, vidáman át az utca másik oldalára a lisztészletbe. Én tulajdonképpen nem szerettem odamenni, min-

Reichentúl Ferenc: W. P.-né arképe

dig lisztes lettem és egyáltalán roppant unalmas bolt volt. Semmi egyéb, csak liszt, meg liszt, és egy öreg hácsi, akinek a kabátja lisztes és engem szinte nem is lát, csak mindig a nagymamával van elfoglalva, mintha olyan nagy dolog lenne az a kiló liszt, amivel kiszolgál minket. A nagymamának más lehetett a véleménye, mert minden alkalmat megragadott, hogy a lisztesboltba bemenjen, vagy előtte elmenve bekukkanjon és diskurálhasson Bergmann bácsival. Legtöbbször már az utcán jött elébe Bergmann úr, mert már az ajtóból látta, hogy jön a nagymama, és olyan grandezzával vezette be az üzletbe, mint egy örgróf ősei kastélyába szíve imádozottját. Kis fehér ember volt Bergmann úr, soha nem tudtam, hogy a hajusza, haja is lisztes-e, vagy magától fehér, mert a ruhája leginkább világos vászon volt, de azon is látszottak a lisztes foltok. Nagyon finom modorú úr volt és mesélték is róla, hogy francia és angol ujságokat olvas és állandóan művelődik. Ez engem nem igen érdekelt és egy kicsit hosszankodtam is, hogy a nagymama mit tud olyan sokáig ülni itt és társalogni ezen az unalmas helyen. Aztán Bergmann bácsi ilyeneket mondott:

Haj, haj, eltelt az idő, de maga éppen olyan szép Julika, mint azelőtt harminc évvel, bizony, pont úgy néz ki, — és nekem ez borzasztó komikusnak tűnt fel, hogy a nagymama már harminc évvel ezelőtt pont ilyen öreg néni lett volna... Persze, mit tudtam én akkor arról, hogy milyen szemmel látja Bergmann bácsi a nagymamát... és mit tudtam én, miért nevet a nagymama olyan kislányosan, édesen, mikor búcsúzik a liszteshácsitól és az utánanéző az örök hűség szent pillantásával lisztes szemöldöke alól, el-érzékenyülve... Mit értettem én akkor az egészből. Azt sem értettem, hogy mikor minden délután hozzánk jött a nagymama és néha-néha későbbben érkezett a szokottnál, miért pirul el, ha szemrehányó kérdésünkre azzal felel:

— Ott jöttem el a Bergmann előtt, elbeszélgettünk egy kicsit.

Elpirult a drága kis nagymama! És zavartan szedegette elő a süteményes csomagot óriás táskájából a komisz, kegyetlen gyerek-unoka seregnek.

Így éldegélt a nagymama köztünk és mosolygott. A nagyapám akkor már nagyon beteges kezdett lenni, köhögött, szegény, és a nagymama csak ápolta, ápolta nappal és éjjel, herhateát főzött, priznicet rakott, alig mozdult el mellőle, nagyon össze voltak ok növe, beszélgettek a gyerekekről, az unokákról, — a nagymamának is fájtak már egy kicsit a lábai, ültek otthon szépen a két öreg békességben, csendben és fogadták a vendégeket, a tanácskerőket, a panaszkodókat, vigasztaltak, viccelődtek, ők, a két fáradt, bölcs öreg. És a nagymama arcáról nem hervadt el a mosoly, csak árasztotta százfelé a szíve melegét.

Már nagylány voltam, mikor egyszer egy rokon néni elmesélte, hogy a nagymama ragyogó szép lány volt és a Bergmann úr nagyon-nagyon szerelmes volt belé és megkérte a kezét, de a nagymama nem ment hozzá, mert egy idősek voltak és aztán férjhezment a nagyapámhoz. Bergmann úr aztán nem nosúlt meg, mert nem tudta elfelejteni a nagymamát... Nagyon imponált már akkor nekem ez a regénye a nagymamának — már kezdtem érteni a gyerekori lisztvásárlásokat... de azért akkor még nem tudtam eléggé értékelni benne a romantika idealisztikus méreteit... akkor még azt hittem, ilyesmi tucatjával fordul elő minden valamirevaló nő életében... Tizennyolc éves voltam.

Aztán sok-sok év eltelt. Nagyapám egy téli éjszakán addig köhögött, míg egyszerre csak elpihent és csendben belealudt a halálba. Nagymama aztán velünk lakott és nagyon egyedül volt. Pihenésre volt ítélve szegény és bár a teste fáradt volt, állandóan üzte, hajszolta a tettvágy, — nem hírt dolog nélkül élni. Harisnyákat kötött tucatszámra és elolvasta az ujságokat az első betűtől az utolsóig, szelleme éberebb volt, mint valaha, memóriája hibátlan, mesélt nekünk, az unokáknak régmúlt dolgokról, szívesen, fantáziával, előadó-nívűszettel. Ezen mindig nagyon csodálkoztunk, milyen színészes néha a nagymama. Egyszer mesélte, hogy gyerekkorában mindig színházat szeretett játszani, és testvéreivel több sikerült előadást is tartottak valami kocsi-színházban... Ez nagyon izgalmas pontja volt számomra a nagymama gyerekkorának, imádtam, ha erről mesélt, mert

ez megigazolta hontakozó hajlamomat a színészi pálya iránt és igazolta két nagybátyámat, akik minden szülői tiltakozás ellenére színészek lettek — akkoriban igen szép karrier kezdetén. Nagyon érdekes asszony volt a nagymama és én holdog voltam, ha valaki felfedezte, hogy hasonlítok rá.

— Éppen ilyen ragyogó fekete haja volt, Julika lekem, mint a kis unokának, — mondta Bergmann hácsi, me-rengve. Én csak később, érett asszony koromhan vettem észre a hasonlóságot, — néha, ha véletlenül a tükörbe néztem, a nagymama tekintetével találkoztam, és ahogy mélyebbre vésődtek a vonásaim, egy-egy ismerős ránc keletkezett az arcomon, amit kis rezignációval, de szeretettel veszek tudomásul, mint tartozékát a nagymama örökének.

Már régen asszony voltam, mikor meghalt a nagymama. Még játszott kis dédunokájával... nagy karoszekékben ülve, ahonnan nem igen tudott egyedül elmozdulni. Beteg volt már nagyon, gyenge volt, lefogyott, mozdulni sem tudott és mégis imádott élni, félt a haláltól. Öztudatlanságban érte aztán a halál hetekig tartó betegeskedés után.

Évek teltek. Mindig többet és többet gondoltam a nagymamámra. A nagymama szelleme mind jobban és jobban terjedt a lelkemben. Sokszor gondoltam rá, hogy most már talán tényleg úgy is nézek ki, mint a nagymama valaha. Egyszer aztán hivatalosan ellátogattam a hitközség által fenntartott aggokházába. Tudtam, hogy ott él Bergmann bácsi, mint az intézmény esze és dísze, sokat emlegették, milyen művelt, elegáns öregúr. Beléptem a kapun és éppen szemhetaláltam magam vele. Köszöntöttem, szíves közömbösen, mint a többi öregurat — és ekkor egyszerre odalép hozzám Bergmann bácsi és kicsit zavartan, de nagyon finoman, nagyon előkelően így szólt:

— Bocsnát, nagyságos asszony, de, — néz, néz, könynyesedik a szeme, — de, nem a Julika unokájának méltóztatik lenni? — és csak néz tovább zavartan és áhitattal a drága, kis, fehérhajú, fehérhajuszú hácsika (nini, igazi fehér, nem hisztes...) és én majdnem elbőgtem magam, mikor felelni akartam, hogy de igen, én vagyok az unoka, a Julié, a te Juliádé, az egyetlené, akit te szeretted, édes, fehér Romeo bácsi, a Te örök, nagy, hűséges szerelmeddel, amitől még most is reszket a hangod, mert még most is szeretted, a siron túl is, hennem, az unokában is... Ezt éreztem és csak szótlanul hőlíntottam, hogy igen, én vagyok — és egy lehulló könny pillanatáig arra gondoltam, vajjon lesz-e majd valaki, valaki azok közül, akik engem szerettek, aki majd egyszer remegve és áhitattal nézi az unokámat és azt kérdezi tőle:

— Bocsnát, nem... nem a Klári unokája?

WALLENSTEIN ZOLTÁN:

CXXVI. ZSOLTÁR

Midőn az Úr Cijón foglyait meghozta,
Mint az álomlátók, álltunk álmélkodva.

Megtelt akkor szájunk víg, kacagó szóval,
Nyelvünkről özönlött édes, mulató dal.

S szóltak egymás között a pogány seregek:
— Ezekkel az Isten nagy csodát tehetett!

Bizony mívelt az Úr velünk nagy dolgokat,
Azért voltunk vígak, kacagók, holdogak...

Válts meg fogságunkból, Uram, újra minket,
Mint áradó vized száraz rétjeinket.

Akik könnyhullatva vetnek kint a mezőn,
Arassanak arany kedvvel, örvendezőn.

Aki sírva viszi földjére a magot,
Dalolva térjen meg, hozván bő asztagot.

ABÁDI IMRE: A DAMASZKUSZI PER SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

A zsidóság újkori történetének nagy fontosságú dátumát jelenti a damaszkuszi vérvád két kínos és szomorú esztendeje: 1840/42. Nemcsak azért érdemes ma beszélni róla, mert néhány meggyötört zsidó példátlan szenvedéssel szentelte meg a zsidó martirológiának ezt a dátumát, hanem azért is, mivel a damaszkuszi események mögött lejátszó politikai fondorlatokban tökéletesen tükröződik a jelen. Hogy pedig az akkori zsidóság természetrajza mennyire fedi a mai zsidóságét — *erről Heine párisi levelei tesznek tündöklő tanúságot*. Egyedül e levelek miatt is érdemes a damaszkuszi perrel megemlékeznünk.

A zsidó ember számára nincs, nem lehet most érdekelőbb és tanulságosabb olvasmány, mint a zsidóság története a 19. század első felében, 1840-től kezdve 50-ig. Erre az évtizedre esik a damaszkuszi tragikomédia, de ugyancsak erre a német zsidók reformmozgalma is. Vagyis ugyanakkor, amikor Szíriában a gyehenna gyötrelmét szenvedték át a zsidók ártatlanul, hitük tisztaságához ragaszkodva és a vérvád buta, sötét középkori habonáját megtagadva *Berlinben megalakult a német zsidók reformgyűléte*, amely a zsidó vallást teljesen új alapra akarta fektetni. A mozgalom *Holdheim* elveiből indult ki, aki mindazokat a törvényeket és hagyományokat, amelyek zsidó nemzeti jellegűek, száműzni kívánta a zsidósághól. Így a szombat és a házasság törvényét, magát a héber nyelvet, sőt perhorreszkálta az egész *Talmudot* a Messiasban való hittel együtt. Ezt a két utóhítt pedig annál inkább: „*Mert a németországi zsidóság testileg-lelkileg a német hazához tartozik és reá nem a talmudi törvények, hanem a német haza törvényei vonatkoznak.*“ Ha ezek a reformok — bármilyen lelkesedést váltottak is ki azokból a német fejedelmekből, akik a zsidóságot inkább szabadszellemeinek akarták látni, mint szabadnak, — nem is voltak teljes mértékben keresztülvihetőek, mégis elszomorító jelenségek dokumentumaként volt feljegyezhető magának a felhívásnak a megjelenése is. Nem ok nélkül sikoltott fel a kor költője: „*Gyenge a te tested, fáradt a te szellemed, népem! Hozok neked egy koporsót és szentelek neked egy nyugó helyet*“ De a kor költője tévedett, mert egy váratlan fordulat beigazolta, hogy Izrael önérzete csak szunnyadt, mert a durva támadás hatása alatt újra megfeszültek azok a kötelekek, amelyek annyira meglazultnak látszottak már, mintha a különféle zsidó pártokat semmi se tudná többé kapcsolathozni egymással.

Ebben az időben bontakozott ki a keleti kérdés az európai hatalmak egymás ellen taktikázó szerepével. Aki ennek az időnek az eseményeit behatóbban vizsgálja és van némi érzéke ahhoz, hogy felismerje a történelem rejtelmes rugóit, az a damaszkuszi vérvád csodálatos kapcsolatait is meglátja az európai imperializmus kulisszái mögött.

Az egyiptomi pász Mechemed Ali ebben az időben aratta legfényesebb győzelmeit a török szultán fölött, akitől egész Szíriát elszakította, Palesztinával együtt. *Fülöp Lajos*, a nem kevésbé ravasz polgárkirály, hogy az európai fejedelmeket lefegyverezze, *Mechemed Ali* hódító terveit támogatta. E cselszövés ereje és hatása csak megkétszereződött, amikor *Mohamed* szultán meghalt és fia, a 17 éves *Abdul Medzsid* lépett a trónra. Ekkor kezdett a keleti kérdés izzani: Oroszország a gyenge Törökországot támogatta, ezzel szemben Franciaország az egyiptomi rahlót. Anglia és Ausztria egyelőre a semlegesség talaján ingadoztak. Az egyiptomi pász és *Fülöp Lajos* szövetsége révén a szíriai és palesztinai keresztények, akik eddig el voltak nyomva, föl-

lélegzettek, mert Franciaország szívesen tetszelgett a Keleten élő keresztények védnökének szerepében. *A különféle papírendek, akik tegnap még üldözöttek voltak, a francia védelemben és az egyiptomi szövetségben bízva, egyszerre csak mint támadók léptek fel.*

Ennyiben foglalható össze a történelem száraz adatai szerint a keleti helyzet politikai háttere, amelyet egy lelkiismeretlen szerencsevadász és hiú diplomata, *Ratti Menton*, mint a franciák damaszkuszi konzula, gonosz ravaszsággal akart gyümölcösöztetni a maga javára: *tüntette a mohamedán világ előtt hatalmával, a hivatalos Európa előtt pedig azzal, hogy milyen jelentékeny exponense ő annak a fontos védnöki misszióknak, amelyet Franciaország Keleten betölt.* Ez volt a tulajdonképeni motívuma annak a véres drámának, amelyben isnét a zsidóknak jutott a martír szerep, mert *Ratti Menton* a népszerűségét kockáztatta volna a mohamedánok között, ha az eltűnt *Tomaso pater* gyilkosához vezető útnak minden nyomát nem tüntette volna el, hogy ördögi praktikájával a zsidókra terelje a gyanút, amelynek alapján és a kapucinusok sürgetésére a damaszkuszi főbírótól meg is kapta az engedélyt a nyomozás megkezdésére, ami nem állt máshol, mint a zsidók kínvallatásából. A vádirat egészen halvány gyanúkok alapján hamar elkészült és így szólt: „*A zsidók Tomaso patert és szolgáját meggyilkolták, hogy vérüket a peszach-ünnep alkalmára használhassák.*“

A damaszkuszi osztrák konzul fantasztikus regénybe illő részleteket sorol fel jelentésében, amelyet az alexandriai

Reichenthal Ferenc: A könyv

főkonzulátusnak küldött a damaszkuszi zsidók helyzetéről a „nyomozás” alatt. Mialatt nálunk — írja *Heine* — már csak balladákban meg rémregényekben esik szó boszorkányokról, tengeri farkasokról meg holygó Judasokról, akiknek sántáni szolgálataik céljaira jámbor keresztény gyermekek vére van szükségük, mialatt mi ezeken már csak nevetünk, vagy részben már feledésbe is merült bennünk, Keleten elszomorítóan kezdenek emlékeztetni bennünket a régi babonákra és bármilyen hihetetlen is, komoly, sőt túlkomoly arcot is vágnak hozzá, mialatt a kámpadon a zsidó bevallja, hogy a peszach-ünnep alatt keresztényvérre lévén szüksége, levágott erre a célra egy öreg kapucinus barátot. Mivel pedig a török a butaságig közönyös tud lenni mindennel szemben, aminek nincs köze a mohamedánizmushoz, minden további nélkül bocsátja rendelkezésre kínzó-szerszámaikat és közegeit a zsidókkal szemben, mert hiszen mindkét vallásfelekezeti csoport gyűlölt előtte, kutyának tekintti mindegyiket és még örül is, ha a *keresztény gyaur alkalmat* ad arra, hogy a *Mózes vallásu gyaurt* meghánthassa. De az emberiség híveinek az ilyesmi mindig fáj. Az ilyen jelenségnek kiszámíthatatlanok a következményei. A babona fanatizmusa ragályos betegség, amelynek terjedési formája különböző és amely végül is valamennyiünket megsebezhet. A francia *gloire* egészbe alatt funkcionáló damaszkuszi konzul, küldetésének érdekében oltotta bele a keleti népbe ezt a nyugati babonát, miközben kimeríthetetlen volt azokban az eszközökben, amelyekkel a vérvád vádlottjaiból beismérést remélt kieroszakolni. Megbotoztatta őket. Kínóztatta a damaszkuszi rabbiakat is, anélkül, hogy egyetlen szónyi valótlanságot kieroszakolt volna tőlük. Erre a vádlottakat harminchat óráig át egy helyben állva koplaltatta, majd hatvan zsidó anyának a gyermekét összeszedette és egyetlen helyiségbe zárva éhezettette, hogy majd az anyák és gyermekek jajveszékélése talán vallomásra bírja a zsidókat. *Merlato* osztrák konzul e példátlan embertelenség láttára türelmét veszítve, önként tiltakozott a barbarizmus ellen, de *Ratti Menton*, a szívtelen politikai törtető, fáradhatatlan volt újabb és újabb vádpontok kieselésében, nem riadva vissza a Talmud meghamisításától sem, amelynek arakra fordított részleteit szétosztotta a mohamedán lakosok között. Közben lezárta az aktákat, még pedig azzal, hogy a megkínzott zsidók — gyilkosai *Tomaso paternek* és engedélyt kért *Mechmed Alitól* az ítélet kimondására.

1842. őszéig tartott a példátlan lelki és testi tortúra, amíg néhány hator és kiváló zsidó államférfi az erény árcámban járó ostoba hazugságokat és a képmutatás álnokságait le nem leplezte. Ezek között a sikeres politikai szónoklatai miatt ünnepezt *Crémieux* volt az első, aki a sötét damaszkuszi események hírére, áthatva attól a meggyőződéstől, hogy a keleti zsidókat, — akik éppen úgy, vagy még szigorúbban respektálják a vértartalmú húsfogyasztás rituális tilalmát, mint az európai zsidók — vérváddal illetni még nagyobb abszurdum, a miniszterelnökhöz sietett és kellő világitásba helyezte előtte azt a perfid játékot, amit ezzel a szomorú ügygel Franciaországban üznek, és személye csak hamar a tiltakozó francia hitközségek középpontja lett. A legtekintélyesebb angol zsidók csatlakoztak *Crémieux* akciójához, köztük három *Rothschild* Náthán, sir *Moses Montefiore*, továbbá *Salomons* és a nagytekintélyű *Goldschmid testvérek*, akik eljártak az angol, francia és osztrák kormányoknál, hogy hatalmi szóval vessenek véget a damaszkuszi embertelenségnek. Ugyanazon a napon, amelyen *Crémieux* *Fülöp Lajoshoz* fordult, egy küldöttség *Palmerstont* kereste fel a damaszkuszi áldozatok védelme érdekében. *Fülöp Lajos* kitérő választ adott, de annál hatásosabb volt *Palmerston* és az osztrák kabinet közbelépése. *Merlato*, a damaszkuszi osztrák konzul volt ugyanis az egyetlen, aki

Ratti Menton gonoszságát világosan látta; jelentése *Metternich* kezébe került, aki *Ratti Mentont*, mint a gonoszág ördögét, pellengérré állította az újságokban. Ennek aztán a török portán is megvolt a hatása, ellenben az egyiptomi pasa csak az osztrák konzul tanácsára és *Palmerston* üzenetére járult hozzá egy konzuli bizottság megalakításához, amely a damaszkuszi perben vizsgálatot tartana. Ilyen előzmények után indult *Montefiore* Kairóba, a *Viktoria* királynő által rendelkezésére bocsátott hajón. Az angol követ közbenjárására *Mechmed Ali* baráságosan hallgatta meg őt kérelmével, hogy maga is vizsgálatokat tarthasson Damaszkuszban, de nagy zavarban is volt, mert ezt csak a maga részéről engedte volna meg szívesen, hogy jó véleményel legyen róla Európában, de viszont a francia követ, *Thier* utasítására mindent elkövetett, hogy a készülő leleplezést elgáncsolja és így a zsidó követek nem kaphattak határozott választ *Alitól*; erre *Crémieux* az összes európai konzulok aláírásával ellátva headványt szerkesztett, amelyben a damaszkuszi foglyok szabadonbocsátását kérte. Csak a francia konzul tagadta meg a kérvény aláírását. *Mechmed Ali* azonban elébe vágott ennek a lépésnek, mert restellte volna azt a látszatot, hogy az európai hatalmak nyomására intézkedett és rögtön elrendelte a foglyok szabadlábrahelyezését. De mily nagy volt a zsidó követek meglepetése, amikor kézhez kapták *Mechmed Ali* parancsának a másolatát, amely csupán *megkegyelmezésről* szólt. *Crémieux* azonnal a pasához sietett és világossá tette előtte, hogy a „*megkegyelmezés*” nemcsak a foglyok megbélyegzése, de az egész zsidóság sérelme is és azt kívánta a pasától, hogy ez a kifejezés a „*szabadság*” és a „*nyugalom*” szavaival pótolgassék. *Mechmed Ali* a fermán szövegét ilyen értelemben meg is változtatta és mihelyt a parancs Damaszkuszba érkezett, a bíróság a még életben lévő *kilenc zsidó foglyot* azonnal szabadon bocsátotta, mert *négy fogoly* már belepusztult a kínvallatás gyötrelmeibe.

A damaszkuszi zsidó mártírok szenvedésének éveit fordulópontot jelentenek a *zsidó államgondolat történetében*. A Szíriáért folyó harc *Mechmed Ali* és a török szultán között és a damaszkuszi vérvád következtében ugyanis a zsidókérdés teljes tragikumában kibontakozott a keresztény és a zsidó társadalom előtt. Ennek a hatása alatt kezdődött meg Angliában az a megmozdulás, amely később, az első európai háború alatt a *Balfour*-deklarációhoz vezetett. (Ekkor fejtette ki *George Elliot* angol író nő is egyik regényében azt a gondolatot, hogy a zsidóságnak nem elég az egyenjogúság, a zsidókérdés csak akkor lesz véglegesen megoldva, ha a zsidóság a saját országában élheti nemzeti életét. Csak így lehetnek egyenrangú társai a világ többi népeinek és csak így tudják azt a kultúrmunkát kifejteni, amelyre hivatva vannak).

Az európai hatalmak, Egyiptom és Törökország küzdelmét látva, egyiknek a túlsúlyba jutását sem tartották kívánatosnak, ezért *Palmerston* Palesztinában semleges államot akart létesíteni a *zsidók letelepítésével* és ezt a tervet az őhatalmi érekeztel elé terjesztette, de itt *összeütközésbe került a francia érdekekkel*. A franciák ugyanis a Jordán partjain keresztény államot terveztek és élesen támadták *Palmerstont*, hogy az angol diplomácia a zsidókat támogatja a kereszténységgel szemben.

Igy a zsidó Palesztina terve megbukott.

Reichentál Ferenc: Uton

Reichentál Ferenc: Reggel

REICHENTÁL FERENC KÉPEI

Reichentál Ferenc gyermekkorát igazi zsidó környezetben élte le. „Chéder-gyerek” volt Dunaszerdahelyen, de a misna és talmud problémái nem elégitették ki becsvágyát.

fantáziája már kora ifjúságában más világok felé vonzotta. Már gyermekkorában kezdett rajzolgatni, sajátos, különleges betűket és játékos figurákat, melyeket a kis vidéki városban senki sem értett meg. A nagy tehetségek éjtjai kiszámíthatatlanok. Szülővároskájából (Nagylégen született, 1895-ben) Pozsonyba került, itt érte a háború. Bevonult katonának, hadifogságba került, előbb Oroszországba, aztán Szibériába vitték. És azok a játékos figurák, melyeket már az iskola padján rajzolgatott magának, lassanként mélyes, szomorú tartalommal teltek meg.

Művészi temperamentuma határozottan zsidó jellegű. Igazi elmélyedéssel keresi, kutatja egyéni kifejezési formáját, a grafika erőteljes vonalain át a nagy területek széles hatásáig, ahol a rajzheli és festői elemek szerencsésen egyesülhetnek. Színeit eleinte a grafikai elemek letompították, de lassanként mind melegebb és dúsabb tónusok kerülnek ki esetje alól.

Ha alkotásának témakörét akarjuk áttekinteni, akkor a művészi motívumok sokaságából mindig két alapotívum csendül ki. Mindkettő világosan utal ennek a művésznak legmélyebb sajátosságára és reányomja bélyegét minden nagyobb alkotására. Témaköre mindig két pólus között mozog és ez a zsidó és a szegény emberek világának ábrázolása. E két motívum összeforrásából erednek a zsidó proletrókat, talmudtanítókat és zsidó típusokat ábrázoló képei, ezek a finom fejek, átszellemült vonásokkal, befelé néző

tekintettel, amelyek a művészi ábrázolás mélységében egyéni életet nyernek. A művész erejét dokumentálja, amikor egy kárpátaljai chédert ábrázoló kis képén az alacsony, dohos szoba vigasztalan szegénységének minden ridegségét ellensúlyozza finom, melegen árnyalt színeivel, — és a béke és nyugalom olyan hangulatát adja, hogy szinte érezzük az évezredek szellem hatalmát, amely ezeket az egyszerű talmudtanulókat a pere ezer gondjain túl az időtlen magasságokba emeli.

De természetesen nem csupán a zsidó szegénység érdekli. Emberies érzéke az összes nincstelenek felé vonzza. Szegény asszonyok és gyermekek, a dolgozó ember — kitűnő grafikai lapjain is folyton vissza-vissza térnek, épügy, mint a festményein. Többsnyire egyszerűen és pátosz nélkül, de megragadóan természetes emberiségükben.

Érdekes a művész útja ezektől az alkotásoktól újabb műveihez, a robusztus, egészséges nőalakok ábrázolásához, akiknek viruló testisége új, friss színeket csal ki palettájából. Azokon a képeken, melyeket az „Anyáról és a gyermekről” festett, az erőteljes, művészi ábrázolásnak a finom, légies árnyalatokkal való egyesüléséből harmonikus, nyugodt, művészi hatás alakul ki.

Az utóbbi években a művész alkotásait a külsőségektől elvontabb, elmélyültebb, transzcendens vonás jellemzi, valami a dolgok külső megjelenési formái mögé való látás. Érdeklődése nem felületileg, hanem mélységben terjed. Utóbbi időkben a portré is érdeklődése előterébe került és ezen a téren is sok szép és értékeset alkotott.

Dr. Szarvasi Ábris

CECIL ROTH:

ÖRÖK PALESZTINA — ÖRÖK ZSIDÓSÁG*

— *Adtunk Önöknek egy lehetőséget. Most már Önökön mulik, hogy éljenek vele* — így szolt — mondják — a mandatárius ország miniszterelnöke a Cionista Világ-ezövetség elnökéhez, mikor a Balfour-nyilatkozatot megerősítette a sanremoi értekezlet. A világ aztán tizenkét évig hitetlenül várakozott az eredményre: mert a világ megfeledkezett arról, hogy a zsidó nép történetében egy nemzedék élete csak annyi, mint egy lehellet. Hat évszázaddal idöszámításunk előtt Cyrus perzsa király is ugyanígy szólhatott a legendás *Sesbassarhoz*, mikor engedélyt adott neki a jeruzsálemi szentély ujjaépítésére. Akkor is legalább két évszázadnak kellett eltelnie, míg a nemzeti központ újból felépülhetett, és ismét legalább ennyi idönek, míg a zsidó országhól kiüradó hatás világszerte érezhetővé vált.

Azt szokták hangoztatni, hogy Palesztina a világ egy messzi sarkán fekszik, távol az emberi eszmék és történe-
sek áramlatától. Ez az érv azonban ma nem fogadható el helytállónak, hiszen a világkereskedelem tekintélyes hanyada még nemrég a szuezi csatornán bonyolódott le, az iraki olajvezeték Haifánál végződik, az indiai légi forgalom hálózatának palesztinai földön is vannak állomásai.

Másrészt viszont az is kétségtelen, hogy az ország nem fogadhatja be az egész mai zsidóságot. Hat évszázaddal idöszámításunk előtt is bizonyára így vélekedtek az akkori hitetlen kortársak Egyiptomban, és talán azelőtt nyolcszáz évvel is, hasonló kísérletek láttára. Mégis, a zsidóság szel-
leme eleven maradt, és ezt csak a Palesztinából áradó sugalmazásnak köszönheti a zsidó nép, csak itt, ősi hazájában fejlesztette ki mindazt a halhatatlan osztályrészt, mellyel a világ művelődésének gazdagításához hozzájárult.

Van még egy nehézség, melyet alig vettek számításba, amíg új események rá nem irányították a figyelmet. Palesztina nem néptelen ország. Ha nem is nagy számban, de vannak lakói és az ott élő földműves nép nem köszönti oozatlan örömmel a zsidó betelepülést. Ne felejtjük el azonban a viták hevében, hogy a héberek behatolását Palesztinába, történelmünk hajnalán, az akkori öslakók sem szemlélhették jóindulattal. De ez nem akadályozta meg *Dávid* és *Salamon* dicső uralmát, kiknek alattvalói pedig nem alkottak olyan egységes népfajt, mint azt általában gondolják. *Nehemia* őszinte hangú visszaemlékezései is azt mutatják, hogy a zsidóknak, mikor Babilonból már rég visszatértek, még sokáig milyen küzdelmet kellett folytatniok az ellenséges érzelmű lakosággal, hogy nem egyszer a fegyveres túlerő leigázással fenyegette meg őket és hogy nemcsak nemzeti létük tisztaságát, hanem ősi nyelvüket is elnyeléssel fenyegették. De az áramlás és bizonytalanság és veszély korszaka átvezetett a zsidó birodalom egyik legragyogóbb fejezetéhez: a *hasmoneusok* dicső korához, ahhoz az idöszakhoz, amely egy *Hillel*t és egy *Jézust* adott a világnak, ahhoz a civilizációhoz, amely egy idöben csaknem magával ragadta az ismert világ fele lakosságát.

És a zsidóság? Azt szokták mondani, hogy már nem idöszzerű a vallási elkülönülés, meg hogy ezeket az elavult formákat gyökeresen hozzá kell alkalmazni a modern élethez, még alaposabban, mint a divatos reform-mozgalmak legszélsőségesebb irányai. Így töprenghettek *Ahura-Mazda*,

Istár és *Aeskulapios* lelkes hívei is ezelött huszonöt évszázaddal, mikor a zsidók különös, érthetetlen szertartásait látták. Es ma a perzsa, a babilóniai, a görög templomok romokban hevernek, csak régiségteni érdeklődést tudnak kelteni: de Izrael Istenéhez napról-napra imák szállnak a zsinagógából. A zsidóság formáit, melyek évszázadokkal ezelött alakultak ki, sokan elavultnak és túléltnek, a mai művelt ember számára elfogadhatatlannak tartják. A második szentély és *Philo* idején is ezért fejlesztették ki a hellenizáló zsidók Egyiptomban az akkori haladó zsidó theológiát, a korszerű zsidó bölseletet és a népszerű, kortársaknak szóló irodalmat. Sikerült is teljesen megértésre találniok a legműveltebb nem-zsidó kortársaikkal. Azonban az egyiptomi görög-zsidó kultúra teljesen a múlté. Legkiemelkedőbb „littérateur“-jeinek neve sem ismeretes már, kivéve egy-kettő, kik a keresztény egyház iránt tanusított nagy buzgóságukkal biztosították emlékük fennmaradását. Tökéletesen életét vesztette az annyi gondal felépített eszmerendszer és kevésbé érthető a ma művelt emberének, mint az egykorú leghomályosabb rabbinikus érvelés. Ez a jelenség megismétlődött *Majmoni* korában, amikor *Aristoteles* és a görög-arab bölselet foglalta el *Platon* és az alexandriai iskola trónusát; de ez a korszak is elmúlásra van ítélve. Vajjon napjaink világszemlélete, darwinizmusával, fejlődési elméletével, lélekelemzésével, nagyobb védelmet jelent-e a századok pusztító munkója ellen? Es mi biztosít arról, hogy ötszáz év múlva korunk bölseleti rendszerei nem kerülnek elődeik mellé az eszmék lomtarába?

A vallási szertartásokat talán nem tartják meg kortársaink elég lelkiismeretesen. De az „engesztelőnap zsidó“, kinek hitbéli kötelességérzete évente csak erre az egy napra ébred fel, épp oly ismert alakja volt az ókori Alexandriának, mint napjainknak; a néptelen zsinagógák, a közömbös jómódúak, a könnyelmű ifjúság miatt épp úgy kesergett a középkori Spanyolország erkölcsbírója, mint a mai nyugat-európai. Kétségtelen, hogy az asszimiláció és a vegyesbázasság ijesztő arányokat öltött a 19. és 20. században. De még tovább jutott a beolvadási törekvés a klasszikus ókorban, mikor a zsidók még fajtájuk testi jeleit is elrejtteni iparkodtak. Voltak idők, mikor a zsidóság hatalmas tömegei teljesen felszívódtak környezetükbe, fejlett kulturájukkal, gondosan kiépített szervezetükkel, szellemi bajnokaikkal együtt. De mindig megmaradt az a szent, kis közösség, mely a zsidó nép részére megörizte az ősi zászlót és átadhatta annak a nemzedéknek, mely utána következett. És ez oly igaz a mi napjainkban, mint mindig a zsidó múlt folyamán.

Tény, hogy a zsidóságnak oly veszedelmekkel kell felvennie a küzdelmet, melyek minden más esetben végzetesek volnának. Tény, hogy a Palesztinában gyökerezett nemzeti kultúra még nem jelent ható tényezőt a mai Európára és Amerikára. Tény, hogy kockázatos, nehéz és a legnagyobb mértékben következtelen kísérlet egy nemzeti központot helyreállítani két évezred elmúltával. De ha egy nép három-ezeröttszáz évet élt át és részese lehetett szinte minden megpróbáltatásnak, — szemébe nézhet a jelen legsúlyosabb veszélyeinek és bajainak is, nyugodt önbizalommal, mert már valamennyivel találkozott és legalább egyszer valamennyinél erősebbnek bizonyult.

Fordította Hirschler Imre dr.

* Cecil Roth: *A short history of the Jewish People* c. könyvének utószava.

W. MUNKÁCSI NOÉMI:

RACHEL. EGY SZENTFÖLDI KÖLTŐNŐ

1930 április 16-án a Kinereth-tó partján lévő csendes temetőbe egy új koporsót hoztak. *Rachel*, a fiatalon elhunyt költőasszony ide vágyódott örök pihenőre.

És eltemették *Rachelt* a csendes, kékszinű tó partján, azon a helyen, ahol rövid élete szegényes, kis boldogságának emlékét hirdette minden kis fűszál, minden kis virág.

Eltemették abba a földbe, melyről hosszú betegsége élethalálharcában így dalol:

*Ha sorsom úgy vezérel,
Hogy távol határaidtól érjen el a vég,
Kineret partjára hozzatok el engem,
Sírbotom ott legyen s az örök pihenés!*

Rachel koporsójára ráhullottak az ősi föld göröngyei. Lenn a mélységben az enyészet örök körforgása vette kezdetét, Isten trónusa előtt pedig egy lelek kezdte el a nagy beszámolót.

1890 szeptember 20-án Viatkában, egy északoroszországi kis városkában látja meg *Rachel* a napvilágot. Szülei művelt, jómódú ortodox zsidók, akik gyermekeik tanításáért semmi áldozatot sem sokalnak.

A poltavai népiskolából az orosz gimnáziumba kerül *Rachel*, ahol már tizenötéves korában feltűnik orosznyelvű verseivel, nagy olvasottságával és rajz tehetségével.

Gimnáziumi pályájának vége egybeesik az orosz zsidó ifjúság nagy kivándorlási mozgalmával. Érthető, hogy a pogromok fojtó levegőjéből elvágyódnak a Szentföld szabad, nap sütötte tájai fele.

Rachel az első letelepülőkkel jön ki Ereche, nővérével, a tehetséges hegedűművésznővel együtt. A Telavivhoz közel eső rechovoti kolónia mezőgazdasági munkájában vesznek részt.

Itt lesz részese *Rachel* a felszabaduló zsidó életakadás csodájának, szenttanuja az ősi föld újjászületésének. Átéli, mint létesülnek a lecsapolt mocsarak helyén virágzó naranclsigetek, mint varázsolja acélos karok munkája újra termékennyé a haidani pusztaságot, mint épülnek szinte máról-holnapra városok, melyeknek kultúrája vetekszik a nyugateurópai világvárosokéval.

És átéli *Rachel*, magán és másokon azt a csodálatos lelki metamorfózist, mint lesz a góluszi félszeg, szájalmas gettó-zsidóból itt a Szentföldön, tetterős, bátor, szabad ember.

Platon úgy tanítja: *Minden tanulás csak visszaemlékezés, arra, amit előbbi életünkben tudtunk már egyszer.* S az egykori orosz diákleány szívébe úgy lopózik be a biblia nyelve, mint valami szépséges dallam, mely ott élt benne, vérben volt születése percétől kezdve.

Nőnél ritkaságszámba menő alapossággal szenteli magát a bibliai tanulmányoknak. A szentírás nyelvének mélységét, szóképeit, fordulatait eredeti üdőségében ülteti át verseibe. Harmonikusan olvasztja egybe a biblia ódon stílusát a modern héber nyelv újszerűségével, mert rövidesen az új héber nyelvnek is mesterévé lesz. Csodálatos nyelvtelenségével és bibliaismeretével bámulatba ejti nem egyszer a zsidó tudomány nagy képviselőit is.

Dávid *Gordon*nal, a híres íróval való ismeretsége is ez első szentföldi évekre esik. *Gordon* nagy hatással volt *Rachel* szellemi kialakulására, ki a hűséges barától és nagyrabesült költőtársáról sokszor emlékezett meg verseiben és elíratva, mikor az megtért pihenni a kinereti csendes temetőbe.

A világháborút megelőző 1913-as esztendőben *Rachel* Toulouseba megy, mint tervezte volt: rövid időre. Alapos mezőgazdasági kiképzést szeretne nyerni, hogy ismereteit a Szentföldön hasznosíthassa. A világháború alatt nem térhet vissza Palesztinába. Ez időt Oroszországban tölti, hol

Brianszkban és Szaratovban a menekült gyermekek iskoláiban működik, mint tanítónő.

Közben véget ér a világháború és *Rachel*, az első lehetőséggel élve, 1919-ben a *Ruszlán* nevű kiránduló hajón visszatér a Szentföldre. Első útja a Kinerethe vezet. És újra boldog. Ujjongása és a földhöz való hűséges szeretete csendül ki dalaiból.

A fák közül előbukkanó „rózsaszínű hajnalköd” már éhben találja és csak a Golán-hegy mögött feltűnő „orgonaszín alkonyat”-tal teszi le az ásót, mellyel az ültetvények néhez munkáit végzi.

Közben pedig írja egyik dalát a másik után. Meghatóan egyszerű kis versek, melyeket az érzés mélysége, a nyelvük zeneisége tesz értékessé. Olyanok dalai, mint ennek a megújuló földnek igénytelen, minden lemondásra kész fiatal-sága, kik egyéni életük problémáit félretéve, minden tehetségüket az erעי közösség szolgálatába állítják.

Dalai rövid idő alatt a szentföldi zsidóság közkincsévé lesznek, — ezekben látják életük irányának művészi kifejezését.

Varsei, oroszból, jiddisből való fordításai a szentföldi napilapok és folyóiratok hasábjain, majd gyűjteményesen jelennek meg. *Heine* dalaira emlékeztető verseit megzenésítik és a nemrég ismeretlen *Rachel* szinte máról-holnapra a szentföld legolvasottabb költőnője lesz.

E korszakból való versei körvonalakban élénk tárják élete ez idejének lelki világát: életöröm, munkakedv, szerelme, — az érzés rácheli hűségű, szent tisztaságában, — barátság, melyet a lélek odaadása tesz tartalmassá, és vágyódás az élet nagy, szombati nyugalomnapja után — töltik be ezidőben egész valóját.

*

De csak rövid néhány év adatott meg *Rachel*nek, hogy örvendező lélekkel nézhessen az eljövendő napok elé. Beteg lesz. Egy éjszaka jött a hírmondó mint maga mondja versében:

*Agyamra ült a csontarcú rém,
Tátongó szemgödre gúnyosan rám meredt.*

És megtudja *Rachel*, hogy végzetes kór, tüdőhaj támadta meg szervezetét. Hiába tartják benne a reménységet orvosai, biztatják barátai. Érti már, hogy

Reichentál Ferenc: Chéder.

*Eltörött a régi hid
Tegnapok és holnapok között,
Mely az idő pilléreirein függ.*

Ettől kezdve utolsó tiz esztendeje az életakarás valóságos csodája. Hihetetlen módon felülkerekedik testi nyomorúságán. „Szinte úgy éreztük — írja róla egyik barátnöje, — hogy gyógyíthatatlan betegsége tudatában csak dalai tartják őt még életben.”

Lassan hűcsúzik mindentől, mi élete tartalma volt. Minden a mult ködképévé lesz. Igaz sem volt talán, hogy

*Volt egyszer egy leány, könnyű léptű,
Sietett az eke után, vetőmag kezében...
Messze már a mező, a sors már bekerítette
Az ösvényt, mely feléje vezet.*

Rachel gyötrelmei fokozódnak. A bibliából most már csak a szenvedések könyvét, Jóbót olvassa. Fájdalmasan kiált fel:

*Ó, te csodás ember, taníts meg minket is,
Hogy fogadjuk a rosszat, miképpen a jót,
És sujtó kezéért is áldjuk meg az Istent.*

A szenvedés mélységében, a halál közelségében félelmesen egyedül érzi magát. Rokonok, barátok körülveszik betegágyát. A nagy Bialik is meglátogatja, vigasztalóan — mégis úgy érzi:

*A földön itt az ember oly távol egymástól,
Mint csillag szerzte az égbolt végtelenjén.*

Betegségének természete olyan, hogy ideig-óráig a gyógyulás lehetősége bizakodóbbá hangolja.

Még vissza-visszatér munkahelyére, a daganjai narancsültetvényekhez. Ideig-óráig felveszi kapcsolatát még az élettel. De a halál réme utána lopózik, kicsavarja kezéből a munka szerszámát. Rachelnak vissza kell térnie a cefái kórházba.

Félelmes álmok látomásában, úgy érzi, vészőhelyre viszik:

*És lépek előre, megfordulok néha,
Még várok, még várok.
A kegyelem zászlója talán még fellobog
Birám trónusáról.*

Vagy úgy látja magát, mint beszakadt tárna mélységébe zuhant bányászt, ki csákánya kopogásával kéri az élet segítségét. A csákány hangja mind erőtlenebb lesz és senki sem hallja a segítséget-kérőt.

Aztán vége lesz a szomorúságnak, vége a lázadozásnak. Rachel megbékül a halál gondolatával és az élettel való kapcsolatát felbontva, a halállal köt örök szövetséget.

*Szívem kapuját becsukom,
Kulcsát a tengerbe vetem.*

S megbékélten távozik Rachel a világból, mely úgy érzi, már nem is az övé.

*

Rachel meghalt, de szavának szépséges zengése mienk maradt, miénk maradtak rajongó álmai, imádságos szeretete a biblia földje iránt, miénk gyönyörűsége héber nyelve, dalai sokszínű pompájában. És szent örökségképpen kell bevésni a zsidó holnapért küzdő ifjúság lelkébe egyik utolsó versének sorait:

*Jöjjetek, jöjjetek, mind
Egyesülve acélos erővel,
Ezer karral: Vajh, elérhetetlen-e,
Hogy elhengerítsük a követ a kútnak szájáról?*

Rachel, a szentföldi költőné neve az új héber irodalom nagyjai között ragyog. Dalai ezen az értékelésen messze túl is a szépség boldogságos fényét terjesztik reánk sötétre fordult zsidó életünkben.

RACHEL: NÉGY VERS

IGAZ SEM VOLT TALÁN

*Igaz sem volt talán...
Hajnalcsillagfényénél fel sem keltem egykor
Multak reggelén?*

*S verejtékemmel öntözve a földet,
a kertben dolgozva,
Nem is jártam én?*

*Aratás hajnalán,
Mit követ a hosszú, égő tűzű nappal,
Nem daloltam*

*Mezők kalászival teli
Szekér tetején?
És nem merültem a tiszta hullámokba
Az én Kineretem csendes kék vizén?*

*O, én Kineretem, voltál-e igazán?
Avagy talán csak
Álmodtalak én?.....*

SZOMBAT

*A Jordán partján sugárzik a napfény...
Halászbárcában — folyó kék vizén —
A béke italát iszom most én.
Felnézek: mily nagy fényesség az égen,
A szívben is, — mint gyermekkorban régen, —
Még felhő sincs a nagy messzeségben.*

*Már értem: ez itt a teljesség,
A béke itala: kezdet és a vég —
Mind, ki csak szomjazik, jöjjön és igyék...*

DAL

*Reggel és este: Neked és Rólad,
Neked és Rólad daloltam dalom.
Vihar és csend, mosoly és könnyecsopp,
Seb és balzsam vagy: öröm és fájdalom.*

*Volt, hogy elszakadt közöttünk a lánc,
Volt, hogy hívó szavad nem hallottam egyszer.
Egy perc: már eszmélek... Szól tovább a dal
Rólad, hogy szeretlek: újra és ezerszer.*

*Neked és Rólad — Neked és Rólad
Ezer hegedűn egy az örök dallam:
Vihar vagy és csend — könny vagy és mosoly,
Homály és fény, Te, seb nekem és balzsam.*

ERŐM FOGYTÁN

*Erőm fogytán...
Légy jó hozzám! Légy jó hozzám!
Bús szakadék felett légy te keskeny hid.
Légy jó hozzám! A lelkem vagy, mely hív.*

*Szívem támasza légy, sivatagban árnyék;
Légy jó hozzám!
Sivár éj fölöttünk, nincs hajnalderengés...*

*Kicsinyke fény, te, az öröm hegycsúcsán,
Szent mindennapi kenyerem, te, kedves, —
légy jó hozzám!*

Héberből fordította W. Munkácsi Noémi

SASS IRÉN: „AKIÉ AZ IFJÚSÁG...”

A „Mult és Jövő” júliusi számába egy vidéki fiatal-ember okos és őszinte cikket írt a zsidó fiatalság válságáról. Cikkében ugyan kihangsúlyozta, hogy a vidéki ifjúságról beszél, minthogy azonban a zsidó fiatalság helyzete külső és belső vonatkozásban egyaránt, csaknem teljesen azonos országiszerte, a fiatal cikkíró valomással, egészen hiteles megállapításait és panaszait nyugodtan általános érvényűnek vehetjük. Nem célok részletesen foglalkozni a cikk minden kívánságával, sem a kissé naív megoldási tervezet ötletével vitába szállni. Volt azonban a cikknek egy olyan mondata, melyben — szerintem — benne van a mai zsidó fiatalság belső válságának egész komplexuma s ami mellett meg kell állni egy percre.

„Lelki átképzést” követel az ifjúság számára a fiatal cikkíró s azt mondja, hogy a zsidó közösségnek vissza kell adnia a fiatalság elvesztett hivatástudatát és élni akarását. Fiatalembernek eajzt korosztályáról szóló cikkében kevés elszomorítóbb mondatot olvastam még ennél.

E sorok írója az elsők között volt azoknak sorában, akik az ifjúsági kérdés fontosságát és jelentőségét észrevették s — szerénytelenség nélkül megállapíthatja — tett annyit az ifjúság dolgában, mint bárki más ebben az országban. Az ifjúsági kérdés, jelentőségénél fogva, ma tényleg közéletünk középpontjában áll s ha nagyrészt azonos az általános zsidó problémákkal, viszont különbözik is tőlük abban a nem lényegtelen körülményben, hogy éppen legmegoldhatóbb és legreményteljesebb problémáink közé tartozik. A közösség napjaink forgószélében, nagyon keveset, vagy semmit sem tud tenni akkor, amikor kész, kialakult existenciák rombadőlésével kerül szembe. Egy harmincéves, vagy pláne idősebb férfi vagy nő, csak végtelenes és nyomorúságos koldusfilléreket kaphat és várhat a közösségtől, új existenciát, a régivel rosszabb, de mégis valamirevaló megélhetési lehetőséget nem, vagy csak igen szörványos és nagyon szerencsés esetekben. Viszont a fiatal, kezdő existenciák megeremtésében, a zsidó fiatalság jövőjének kialakításában még ez a mai, nagyon legyengült közösség is tetterős tényező. Ebben a kérdésben teszi a legtöbbet s ha nem is mindig a legjobban, de viszonylag igen életszerűen és hathatósan. Nyugodtan megállapíthatom: ha néhány év előtt, amikor kevesedmagammal először hívtam fel a közösség figyelmét az ifjúsági kérdés fontosságára, csak tízedrész annyit történt volna a kérdésben, amennyi ma, akkor a harminc-negyvenévesek között is jóval kevesebb áldozata lenne a zsidó-törvényeknek, mint amennyi jelenleg van.

Ha tehát a fiatalság ennek dacára válságban érzi magát, akkor a válság okát nem a közösség közönyében, vagy tehetetlenségében, de inkább magában az ifjúságban és közvetlen környezetében kell keresnünk s ilyenformán a „Mult és Jövő” fiatal cikkírójának panaszja váddá válik, mégpedig az ifjúság elleni váddá. A cikkírónak az a kívánsága, hogy a közösség adja vissza az ifjúságnak elvesztett hivatástudatát és élni akarását, hű kifejezése egy, az utóbbi időkben az ifjúság és családi környezetében kifejlesztett beteges és téves önsajnáltnak. Ez az önsajnáltnak kerékkötője minden egészséges ambícióknak, az életlehetőségek reális és józan számbavételének, s végső fokon a zsidó ifjúság nem reménytelen jövője kialakításának. Ma, amikor a zsidó ifjúságnak és családi körének jobban, mint bármikor, szüksége volna a szigorú önkritikára, az indokolt, vagy indokolatlan becsvágy józan mérlegelésére és a lehetőségek ötletes és okos számbavételére, ez a borús kesergő önsajnálkozás teljesen téves képet fest az életbe induló fiatalok és elfogult családok előtt az átlag zsidó ifjú, a zsidó tömegifjúság jelenlegi helyzetéről és jövőbeni kilátásáról. S végül ebből a szentimentális és indokolatlan önsajnálkozásból „válság” lesz, aminek megoldását a fiatalság a közösségtől várja.

Nézzük nyíltan a kérdést. A zsidótörvények kerekbörtök egy sereg, többé-kevésbé kimagasló, már kialakult zsidó existenciát és megakadályozzák a zsidó ifjúság

kisebbségét abban, hogy ezekbe a kimagaslóbb pozíciókba törekedjék. Áldozatul esett a zsidóság idősebb generációjának elit rétege (politikuskok, katonatisztek, egyetemi tanárok, lapszerkesztők, írók, vezérigazgatók, pedagógusok, kórházi orvosok stb. stb.) s áldozatul esik az ifjúságnak az a kis elit-csoportja, melyből ezeknek utóda kikérülhetett volna. De az átlag-fiatalság, a tömeg-ifjúság jelenét és jövőjét a zsidótörvények alig, vagy semmit sem érinthetik, s legkevésbé sem olyan mértékben, hogy az átlag, a tömeg-ifjúság válságáról indokolt volna beszélni. Az átlag-ifjúságnak a zsidótörvények előtt sem volt egyéb pályaválasztási és érvényesülési lehetősége, mint az ipar és kereskedelem. Ezekon felül még, — mint szellemi foglalkozás — a tisztviselői pálya. A jövő hamarosan el fogja dönteni, hogy mennyit vesztett az a zsidó fiú, aki az egyre inkább gépesítés felé haladó irodák korában egy levelezői vagy számlázói állást kénytelen elcserélni egy műszertgályosi, vagy számszámlakatosi foglalkozással. A józan és elfogulatlan megfigyelőnek azonban a jövő tanúságtétele sem kell hozzá, hogy megállapítsa: az iparosodás jegyében álló világban egy jól képzett, értelmes és tanult szakmunkás mindenkor lesz olyan fontos gazdasági és társadalmi tényező, mint egy bizonytalan képesítésű gép- és gyorsíró, vagy könyvelő. Nincs joga tehát elvesztett hivatástudatról panaszkodnia annak a fiatalembernek, aki jól-rosszul átvergődött egy érettségi vizsgálaton s utána kénytelen ipari képzést s ezzel együtt útlevelet szerezni a tisztességes megélhetés útján a világ négy égtája felé. S nincs igaz a elfogult zsidó családnak, aki kész eltaposott zsenit, félretolt kiválóságot, származásának mártírját látni a nagyon is átlagtelhetségű fiúban csak azért, mert közepes képességű orvos helyett, esetleg kitünő képzettségű orvosi műszerész lesz belőle. S főképp nincs igaz a családnak akkor, mikor ebben a beteges önsajnálkozásban olyan nyomott és nyomasztó atmoszférát teremt az életbe induló átlagifjú körül, hogy fanyalgva, kedvetlenül, minden szükséges és kötelező becsvágy nélkül indul el azon a pályán, amelyen becsvágygal, hittel, fokozott akarattal kellene elindulnia. Sokszor leírtam és mindaddig újra és újra le fogom írni, míg az érdekelt ifjúság és családi köre meg nem érti: az átlagtelhetségű zsidó ifjúság jövője nem kilátástalan s csak egyedül tőle függ, hogy ezt a jövőt eredményessé tegye. A tömegifjúság sem kitaláltottnak, sem félretolttnak nem érezheti magát. Az a kis elit-csoport, amelyből az új Kiss Józsefek, Goldsiherek, Vázsonyi Vilmosok kerülhetnek ki, tényleges áldozat, de kényszerű lefelé orientálódásával is, éppen az átlagifjúság számára jelent erkölcsi hasznot, mert vitathatatlan adottságaival és veleszületett, kiváló képességeivel az ipari pályára leszorulva, növeli a tömeg szakmai és társadalmi jelentőségét és becsületét. Ezek kevesen vannak s tapasztalatom szerint, ezek siránkoznak a legkevésbé. Mert az igazi tehetség sose veszíti el hivatástudatát, mindig hiszik önmagában s bárhová állítsa is a sors, alkotni akar. És fog is alkotni.

Sajnálattal látom, hogy az utóbbi években milyen téves és káros irányba tolódott az átlagifjúság és családi körének felfogása. A külső tilalomfák következtében csodálatos módon, minden egyszerűen hajlódó nebulóban elvetélt Weisz Fülöpöt s minden elégségesrendű gimnazistában eltiport Pfeiffer Ignácot akarnak látni. Ez a ferde és öncsaló beállítottás érezteti hatását lefelé, egészen lefelé, a legkevésbé értékes ifjúsági rétegig is. A lelki demoralizálódás jelei tagadhatatlanok. S ha egyelőre még kis mértékben tapasztalható is, távolról sem elhanyagolhatók ezek a jelenségek. Van a zsidó ifjúságnak egy semmiképpen kitünőnek, vagy kiugrónak nem nevezhető, egészen átlagos, sőt néha átlagalatti rétege is, mely mindent az idők számlájára akar írni, melynek jelene a tengés-leugés, az úgyismindenmind egy, jövője a nihil s mely a saját ambíciótlanságát, hitetlenségét, komolytalanságát, semmit sem akarását annál szívesebben röjja származása terhére, mert elvakult családjá nagyranöveli benne a tévhitet, hogy mostohán félretolt láng-

ész, akit az idő méltatlanul kezel, mikor a képességeinek megfelelő helyre állítja.

Egyetértek a „Mult és Jövő” fiatal cikkírójával, hogy „lelki átképzést” kell adni a zsidó fiatalság bizonyos elemeinek, de szigorú, kemény, fegyelmező lelki átképzést. Hogy a valóságra élredjének és becsülettel megállják a helyüket ott, ahová adottságaik mellett maga az idő is, akaratukon kívül, de igen szerencsésen állítja őket. Hogy megértsek ők is, családjuk is, a közösség is: rövid idő múlva ezek az ifjúsági tömegek fogják reprezentálni az egész magyar zsidóságot és nem lehet közömbös, hogy 10–15 év múlva milyen zsidóságot fogunk magunk körül látni.

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a közösség igen nagy áldozatot hoz és fog még hozni, mert kénytelen lesz hozni,

a zsidó fiatalság jövőjének megalapozásáért. De ez az áldozathozatal csak akkor indokolt, ha a zsidó fiatalság nemcsak nem veszíti el hivatástudatát, hanem hivatástudatának csúcsára tud és akar emelkedni és megérti azt, hogy a zsidó közösség ugyanaz a becsületet, társadalmi és gazdasági tekintélyt várja tőlük, amelyet a kerékretört életű, idősebb generációkban, hibáján kívül elvesztett.

Az „akié az ifjúság, azé a jövő” aktuális, európai jel-szava, ránk nézve minden más nácionál helytállóbb. Mi elveszünk, letununk, számot nem tevő, bárdolatlan, durva tömeggé süllyedünk, ha ifjúságunk rá nem ébred a régi igazságra: nem a munkahely szerez becsületet az embernek, hanem az ember szerez becsületet a helynek, ahol dolgozik s nincs olyan foglalkozás, melyet tehetség vagy ambíció saját hívója fölé ne tudna emelni!

Új héber költő Magyarországon

1.

Annak, hogy kit lehet írónak nevezni, van egynehány elfogadott jegye, — sokkal vitásabb azonban még ma is, mikor lehet valakit zsidó írónak nevezni. Ben-Sölómó kétségtelenül az. Az volna, ha könyvének egyetlen sora sem szólna rólunk, sorsunkról: mert héberül ír. Héber költő Magyarországon! Meg kell állnunk egy percre ennél a különleges alkalomnál. Nem minden esztendőben akad ilyen.

Hidak, héberül *Gösárim* címen jelentette meg Ben-Sölómó verses kötetét.* Olvassuk a verseket és elhámulunk nyelvének gazdagságán. Ami csiszoltságot, szint kitermelt az új héber irodalom, bőségben megtaláljuk nála.

Ben-Sölómó lírikus. A szomorúak közül való. Sokat látott, sokat szenvedett. Méregeti, mit ér az élet. Nincs „dirát kevá”, örök lakás. Nincs biztonság a földön. Csak utak vannak. átmenetek és talán egy-egy pihenő. Azután vége...

Az egész könyvben annyira tisztán érzés minden, hogy a költő személyéről, életéről szinte semmit sem tudunk meg. Csak néhol csillan át valami. Gyermekkorának vallásossága, a szülői ház emléke még most is sokat jelentenek neki. Könyvét apjának ajánlja: *Seli-seló hu*, ami az enyém, az az övé; vagy talán még inkább: *mindenem tőle van*. Mások haldogtságot keresnek, mondja a könyv mottójában, az ő vágya csak az Istennel való új megbékülés. *A kapuknál* című versében így ír: „*Koldusai vagyunk minden kapunak. Pedig a Te ajtód bennünket vár. Sorra kopogunk minden ablakon, Csak a Tiédet kerüljük. Botladozunk minden irányban. Hozzád egyenes az út. Életünk tele vergődéssel, De Feléd csak hajban fordulunk.* „*Elul végén*” című verse őszintén, becsületesen-zsidón írja le az ünnepek előtti hangulatot.

A 110 lapos könyv 87. lapján megváltozik a hang. Eddig nem volt más a könyvben, mint líra, a zsidó jellegét úgyszólván csak a héber nyelv jelentette. Inuen kezdve azonban — és bizonyára ezek a kötet legfiatalabb versei — csak a közös zsidó sora a téma. Ennek a résznek külön mottója van: *És te miért hallgatsz? Új folyók indulnak a vér tengerébe, Új patakok mennek a könny-serleg felé! Menj, varrj új lapot a Siralmaik könyvéhez.* Az első vers itt a költő imádsága. Szeretné megtalálni azt a szót, ami valamennyire érzékeltetné a sok kinszenvedést...

A kötet legkiemelkedőbb része a végén levő *Nemirovi gyűlés*. 1648-ban az ukrainai Nemirov zsidóságát felkoncolták Chmelnicki kozák kapitány handái. A rémuapok után a megholtak lelkei összejönnek a folyóparton, gyűlést tartanak, mi legyen a gonoszság bűnhődése. Felvonulnak tanúságot tenni: a Vér, az Éhség, a Döghalál, a Fagy, a Folyó Árja

* Ben Sölómó: *Gösárim* (Hidak). Versek. Debrecen 1942. — A könyv kapható: Boesky-könyvkereskedés, Debrecen, Hatvan-u. 15

és a Félelem. Mind elmondja, mit látott. Közös elhatározással elindul végül a Félelem az isteni igazság teljesítésére. A költő hangja epikusá szélesedik. A kínok, borzalmak rengetege rajzolódik eléink. Kiemelkedő érték marad ez a költemény az új héber irodalomnak. Nem túlzás, ha *Dialik*-nak „*Öldöklések városa*” című verséhez hasonlítjuk.

Ha a könyv eljut Erebe, ott is komoly feltűnést fog kelteni.

Dr. Roth Emil.

2.

Könyvszekrényem előtt állok és lapozgatom, válogatom a könyveket, amelyekkel foglalkozni, szórakozni szeretnék a nyár folyamán. Egyszer csak albahagyom kedvtelésemet, mert egy héber verses könyvet kézbesítenek nekem azzal a kívánsággal, hogy olvassam át és mondjak róla véleményt. Bár nem igen olvasgatok héber verseket az utóbbi években, de mivel ezúttal hazai héber termékről van szó, kapva kapok a könyvön és nekiesem az olvasásának. A 110 oldalas könyv, mely Debrecenben jelent meg, a „*Gösárim*” címet viseli és 65 verset tartalmaz. Szerzője: *Ben Sölómó*. Eleinte csak úgy lapozgattam, kóstoltgattam, aztán egyre jobban és mélyebben merültem el benne, úgy hogy alig tudtam félbehagyni. Másnap újból olvasgattam és egyes költeményeket többször is elolvastam. Túlzás nélkül mondhatom, hogy már régen nem hatódtam meg annyira héber versektől, mint a *Gösárim*-től. Úgy érzem, hogy egy új *Háméirít* kaptunk *Ben Sölómóban*. Érdemes volna magyarrá fordítani egynehány költeményt a héberül nem olvasó zsidó közönség részére. Örömmel tapasztalnám akkor, hogy *ló álmán Izráél* — nem árvult el a héber költészet hazánkban. Sőt igazi értékkel gazdagodott meg. Szinte meglepő a verseknek gazdag érzésvilága, könnyed, színes és gördülékeny nyelvezete, mely minden fölösleges pátosz nélkül való. Nincsenek benne sem archaizmusok, sem talánszerű célszások, de úgynevezett merész uelvújítások is alig találhatók benne. E tekintetben feltűnően emlékeztet *Snéur, Kohén* és *Simonovits*-ra. — Csak nagyon kevés helyen akadunk rá egyes sajtóhibákra, vagy úgynevezett *poétika licenciaszerű* kifejezésekre. Így pl. előfordul háromszor az a szó: *mónákti* (dadám) *ménikti helyett, tfáchájim* (két arasz) *tifchájim* helyett. Vagy az a kifejezés: *pirjé bikúrim* (primőrök). Tudtommal a *pri* szónak többszáma: *pérót*. Nem kifogástalan szerintem az *ulám hácháchijá* (váróterem) kifejezés sem. Hiszen a *cháchó* ige várni értelemben csak *pielben* használatos. Helyesebb volna tehát: *chikúj, chikájon* vagy pedig az általánosán elfogadott: *ulám háhámáná*. Nem folytatom tovább, hiszen még *Gordon* és *Bialik* verseiben is találtak a grammatikusok nem-szabályszerű szóképzéseket. Nagyon melegen ajánlom a könyvet minden héberbarátnak, mert nagyon is érdemes olvasni és vele foglalkozni. Sajnálom, hogy nem ismerem a szerzőt és nem szoríthatom kezét, szólván az Írás szavaival: *Adonáj incha gibór hechájil... léch b'chócháchá ze v'hóshátá et Izráél!* Az Úr veled van, derék vitéz, — élj ezzel az isteni tehetséggel és hozz dicsőséget Izraelre.

Wachsberger Mózes.

DR. SCHEIBER SÁNDOR:

ELVESZETT LEGENDÁK NYOMÁBAN — Sámson fát tép ki —

A pécsi székesegyház keleti oldalában lejáratok nyílnak az altemplomba. Az északi hajóból nyílik az északi lejárát, a déli hajóból a déli. A lejáratok oldalfalait domborművek fedik, amelyek a XII. század elejéről származnak (*Divald Kornél: Magyarország művészeti emlékei. Budapest, 1927. 30.*). Ezek a domborművek az északi lejárathoz kezdődnek és a déliben végződnek. Ó- és újtestamentumi jeleneteket ábrázolnak. A déli lejárát dombormű-maradványainak egyike Sámson életét tárgyalja. A dombormű eredetije a pécsi püspöki múzeum kőtárában van, Zala György 1888-ból származó korhű rekonstrukciója pedig a székesegyházban, a déli lejárát déli falának alsó képsorában látható. Ez a dombormű három jelenetet mutat be (I. ábra; a dombormű eredetijének fényképe): 1. Balról: A hottal tapogatódzó, vak Sámson egy fiú vezet, maga is hottal. 2. Középtől: A hosszú hajú Sámson két kézzel átkarol és gyökerestől kitép egy fát. A jobb válla fölél elhajló fából két madár repül el, a harmadik az ágak között húzódik meg, repülésre készen. 3. Jobbról: Sámson két karjával, szét-tett lábakkal átfog egy oszlopot.

A második jelenet érdeklődésre tarthat számot. A Szentírás ugyanis semmit sem tud arról, hogy Sámson hatalmas erejében fát tépett volna ki gyökerestől. Nem lehet tehát csodálkoznunk azon, ha a kutatókat már eddig is foglalkoztatta az a dombormű-jelenet és megkísérelték magyarázatát. *Gerecse Péter* szerint: „Ilyesmiről a biblia nem szól, s így itt bizonyosan önkényes symbolismussal van dolgunk, melyet még nem tudunk megfejteni.“ (*A pécsi székesegyház. Különös tekintettel a falfestményeire. Budapest, 1893. 90.*) Szónyi Ottó hasonlóan gondolja: „Ez a jelenet a szentírásban nem fordul elő, s jellemzi a mi köfaragó mesterünk elbeszélő kedvét.“ (*A pécsi püspöki múzeum kőtára. Pécs, 1906. 132.*)

Az „önkényes symbolismus“-sal és az „elbeszélő kedv“-vel való magyarázat azonban azonnal elértéktelenedik, ha rámutatunk arra, hogy a limburgi dóm egy XIII. századi falfestményén egészen hasonló ábrázolás látható (II. ábra).

Egy szálas férfialak, Sámson, tógyszerű ruhában, hosszú hajjal nekirugaszkodik és két kézzel kitép egy stilizált fát gyökerestől. A jobb oldalon ez a felírás olvasható: SAMSŌ. (*Theodor Ehrenstein: Das Alte Testament im Bilde. Wien. Kunstverlag Albert Kende 1923. 493. nr. 39.*) A két kép különbözősége felfogásban és stílusban a közvetlen hatást kizárja.

I. ábra. A pécsi székesegyház egy kőképe. Jelenetek Sámson életéből. A pécsi püspöki múzeum kőtárában. XII. század.

II. ábra. Sámson fát tép ki. A limburgi dóm egy falfestménye. XIII. század.

Mi lehetett a két képnek forrása? Az eddig ismert legendairódalom erre nem adhat feleletet. Az egyházi legenda nem tud ilyesmiről. A zsidó legenda, az aggáda, arról emlékezik meg, hogy Sámson két nagy hegyet szakított ki, a Córaát és az Estáólt és egymáshoz dörzsölte őket (*Szóta 9b. Párhuzamai: L. Ginzberg: The Legends of the Jews. VI. Philadelphia, 1928. 207, 116; Edelstein Bertalan: Sámson alakja a bibliában és az aggádaiban. Jubileumi Emlékkönyv Dr. Blau Lajos... jubileuma alkalmából. Budapest. 1926. 137.*)

Nem tétélezhető fel, hogy a pécsi székesegyház kőképeinek faragója és a limburgi dóm falképeinek festője egymástól függetlenül kitalálta volna a fakitépést Sámson erejének szemléltetésére. Szinte bizonyosra vehető, hogy legendával van dolgunk, amely még a XII—XIII. században élt és ismert volt szerte-szerte s amelyet napjainkra egyedül a szépművészet hagyományozott.

Talán felbukkan irodalmi forrása is a jövőben, talán ösztönzést ad keresésre ez az én kis dolgozatom.

AHOL INTENZÍVEN TANULNAK HÉBERÜL...

AZ UNGVÁRI HÉBER ISKOLÁKRÓL —

Izrael egén sötét felhők gomolyognak, de mint a ragyogó napsugár, úgy torát a szürke felhőzetben egy csillogó fénynyaláb: hitünk és kultúránk lobogó fátylaja. És amiként az anyjuktól rég eltévedt gyermekek holdogán térnek vissza a szülőanya ölére, úgy térnek vissza Izrael gyermekei is az ősi kultúrához és ősi nyelvhez, amelyet nálunk különösen Kárpátalján: Ungváron, Munkácsra, meg a többi nagyobb zsidó lakta községekben szeretettel ápolnak és rajongva karolnak fel. Hitközségi előadótermekben és felekezeti iskolák hittanóráin az ország helsejében is egyre népszerűbb a héber nyelv és egyre sürűbben csendülnek meg az ősi héber nyelv lágyan zengő hangjai, de Ungváron és Kárpátalja többi községeiben a héber nyelv úgy hangzik, mint a megvalósult prófétai Ige. Még azok is, akik egykor hallani sem akartak az ősi héber nyelvről és Cion felépítéséről, most legalább a héber nyelven keresztül akarnak közelebb jutni *Erec Jisraelhez*.

*

Európa zsidó menekültjei az utóbbi évtizedekben eddig is túlnyomó részben Palesztinába vándoroltak ki, nyilvánvaló, hogy a magyar zsidóság útja is elsősorban ide fog vezetni. *Palesztinában pedig mindenek előtt a héber nyelvre van szükség* s ezért a legfontosabb teendőnk az, hogy mindannyiunk, de legalább is gyermekeink minél előbb elsajátítsák a héber nyelvet.

Az idő és az események azokat igazolták, akik szükségesnek tartották az *ungvári héber gimnázium* létesítését és a zsidó ifjúságnak a héber nyelvre való oktatását. Ezeknek az előrelátó testvéreinknek a száma kicsiny, de a lelkesedése és előrelátása nagy volt. Előrelátásukkal nemcsak azt tették lehetővé, hogy a zsidó ifjúság pótolja az elmulasztottakat és felkészüljön a kivándorlás útjára, de egyben megmentették az állami középiskolákból kizárt gyermekeink számára a továbbtanulás lehetőségét. Igenis, az ungvári héber gimnázium a zsidó diákság aziluma lett és nemcsak vendégszeretően, de igazi testvéri szeretettel karolja fel és fogadja be gyermekeinket. A tavaly és tavaly előtt Palesztinába vándorolt zsidó ifjúság jelentékeny többsége a kárpátaljai héber iskolákból, nevezetesen az ungvári és munkácsi héber gimnázium padjairól indult útnak és mihelyt a háborúokozta határzáratok megszűnnek és az út Palesztinába szabad lesz, a zsidó ifjúság és elsősorban az itteni héber középiskolák növendékei tömegesen vándorolnak majd ki, hogy az ősi földön új otthon építsenek maguknak.

*

A héber iskolák fenntartása azonban igen nagy nehézségekkel jár. Ezek a héber iskolák ugyanis nem felekezeti, hanem társulati intézmények s így államsegélyben nem részesülnek. Ezeket az iskolákat a „*Javne*” Héber Kultúrszövetség tartja fenn.

A „*Javne*” Héber Kultúrszövetség fő jövedelemforrása: a tandíjak, meg a tagsági díjak. Ehből a jövedelemből fizeti a „*Javne*” a tanárok és tanítók állami státusz szerinti járandóságát. Ez a jövedelem azonban az utóbbi időben — ismert okoknál fogva — erősen megcsappant és így a költségvetés mintegy 12.000 pengő évi hiányt mutat. De eme hiányon kívül még mintegy 40.000 pengő adóssága van a fenntartó testületnek. Ez az adósság iskolalapotója építkezési költségeiből maradt fenn és a fenntartó testületnek állandó súlyos gondokat okoz.

Amikor Ungvárt visszacsatolták, azt reméltük, hogy a nagy zsidó élszervezetek igazi testvéri szeretettel karolnak majd fel bennünket és legalább iskolaintézményeinket hathatos támogatásban részesítik. Azt reméltük, hogy egymásik gazdagabb zsidó hitközség testvérközösségüké fogadja intézményeinket, ahogyan egyik-másik gazdag város testvérközösségüké fogadott több itteni községet és várost, melyeknek intézményeit állandóan támogatja. Sajnos, ez a reményünk igen kis mértékben valósult meg. Csupán a

budai hitközség adta tanujelét szolidaritásának, amely évente legalább jelképes támogatásban részesít bennünket. Kivüle még a *békéscsabai, szolnoki, székesfehérvári, pécsi, ujbpesti, kőbányai* és *hatvani* hitközségek támogatnak némi évi segéllyel. A folyó évben az *Országos Izraelita Iroda*, valamint a pesti, ujbpesti, hatvani, budai *Chebra Kadisa* is eljuttatta hozzánk első segélyét. Ezenkívül a *Joint* is többször kisebb-nagyobb összegeket juttatott nekünk, amiért ezúton is köszönetet mondunk *Blum József* úrnak, mert ezt a támogatást csak az ő igazi zsidó kulturérzéséből eredő munkájának köszönhetjük. A nagy zsidó hitközségek meg a nagyobb zsidó közösségek, sajnós, eddig még egyáltalában nem reagáltak olyan mértékben kulturmunkáinkra, mint ahogy azt a nemes ügy megérdemelte volna. Állítom ezt anélkül, hogy megfelejtkeznék arról a heroikus emberbaráti munkáról, amit minden hitközségünk és minden egyes testvérünk az OMZSA útján a nyomor és nélkülözés enyhítéséért tett. Azonban a testi nyomor enyhítésénél nem volna szabad megfeledkezni a lelkek megmentésének fontosságáról sem! A zsidóság mindig is sokat áldozott gyermekeinek nevelésére. A mai időkben pedig még kevésbé vonatja ki magát e kötelessége alól!

Az ország valamennyi hitközségének össze kell fogni és minden zsidó kultúrembernek részt kell vennie héber iskolaintézményeink megmentésében és fenntartásában. Legalább azáltal, hogy rendszer évi, vagy pártoló tagdíjjal támogassa iskoláinkat...

Nem szabad azt a közismert ellenérvet felhozni, hogy „saját intézményeinket és saját szegényeinket kell támogatnunk!” Mert egyrészt a közösségben nem számít párszáz pengő többletkiadás, — „*En Anijut h'Gibbur!*”: tanítják höléseink, — másrészt pedig az itteni héber iskolákat is „sajátjának” kell tekintse minden hitközség és minden kultúrzsido. Nemcsak azért, mert egy héber iskola egyetemes zsidó kulturérdek, de azért is, mert pl. az ungvári héber gimnáziumnak és elemi iskolának már eddig is számos vidéki tanulója volt. Az ország legtávolabbi városaihoz, így *Budapestről, Miskolcra, Érsekújvárról, Galántáról, Fülekéről, Debrecenről, Mezőkövesdről, Mátészalkáról, Kisvárdáról, Páparól, Tolcsváról, Tassról* és még számos más községből és városból jött zsidó diákok eddig is otthonra találtak iskoláinkban és a jövőben is szívesen felvesszük azokat a zsidó diákokat, akiket szüleik igazi zsidó szellemben akarnak nevelni és nyelvi előkészítésben részesíteni.

Minden jómódú kulturzsido és a hitközségek kötelessége tehát igazi testvéri szolidaritással felkarolni az ungvári héber iskolaintézeteket. Lépjenek be minél nagyobb számban pártoló tagjaink sorába. Ez egyenértékű a legnagyobb szociális munkával, mert ez a pártolás konstruktív jótékonyosság...

Szerény Béla

ELJEGYZÉSEK

Goldstein Katót (Nyírhátor) eljegyezte dr. *Sámuel* András (Szatmár).

Ehrenreich Kató Budapest és dr. *Hirschler* Árpád Szombathely jegyesek.

HALÁLOZÁS

Dr. *Osztern* Lipótné július hóban hosszas betegség után elhunyt. Dr. *Osztern* Lipótné a Pesti Izr. Nőegyletnek tevékeny tagja volt és élénk részt vett minden zsidó jótékonyági és emberbaráti munkában. Halálával súlyos csapás érte férjét, dr. *Osztern* Lipót, a magyar zsidó közelet kiváló egyéniségét. Dr. *Osztern* Lipótné temetésén, mely nagy részvét mellett folyt le a rákoskeresztúri temetőben, dr. *Fischer* Benjámin főrabbi mondott megható búcsúbeszédet.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelmfestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

ÚJ KÖNYVEK

MEZEY BÉLA: VELENCEI ARANYAK ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK („GRAFIKA” NYOMDA, NAGYVÁRAD, 1942. 157 o.). Tizennégy elbeszélést gyűjtött össze ebben a kötetben Mezey Béla, akinek *Ősök és hősök* címen megjelent novellái is már megérdemelt sikert arattak a magyar-zsidó olvasóközönség körében. Ezek az újabb elbeszélések, melyek közül nem egyet már a *Mult és Jövő* hasábjairól ismerünk, a tömény, még meg nem oldott, fel nem bontott zsidóság körébe vezetnek. Mezey Béla helyben és időben egyenestől távolos környezetbe és korba helyezi, helyesebben, szemléli, találja meg alakjait, ezeket a szorongatott, nyomortól gyötört embereket, akik nem feltétlenül szerencsétlenek és holdogtalanok, mert a maguk módján, a maguk hitével, már gyerekkorukban megtalálják és megszerzik azt az egész életre szóló vigaszt, amely mint örökmécs, lelkükben pislog egészen a sírig. Mezey Bélának írói erénye, hogy pontosan ismeri a részleteket, az árnyalatokat, a szokásokat a azokat az apró egyéni és közösségi szertartásokat, amelyek irányítják és szabályozzák embereinek magánéletét, földi és égi kapcsolataikat, a családián meghitt viszonyt, amelyben vannak az Istennel és azokkal a természetfölötti személyekkel, akikről azt hiszik, hogy vágyaik, imáikat, könyörgéseiket és kérésüket nagyobb eredménnyel, kedvezőbben, sikeresebben tudják közvetíteni az ég Urához. De túl a mákony és malasztól független világán, Mezey Béla zsidó szívével megérzi a szenvedések nagyságát akkor is, amikor az nem ríktóan szembeötlő, hanem magánügy: igen, magánügy abban a szent és fenséges értelemben, ahogy az emberek milliói személy szerint kénytelenek elviselni betegségeket, gyászt, kiábrándulást és csalódást. (*Az a ravasz Reb Smáje!*). Mezey Béla a művésze annak, hogyan lehet névtelen kis zsidók magánügyeit a megírás, kifejezés, megjelenítés és ábrázolás segítségével közüggé tenni. (*Chájele mostohát kap.*) Ne gondoljuk azt, hogy az életnek csak a sötét, szomorú, kétségbejítő és leverő eseményeit és színeit keresi. Észreveszi a mulatságosat (*A rendőrt letartóztatják*), feljegyzi a humorosat (*A fizető páciens*) és együtt örül azokkal, akik a „majdnem hajból” a „biztos öröm” szigetére úsznak ki szerencsésen. (*Az én részvénytársaságom. Egy purimi „sláchmonesz” története.*)

Gervai Sándor

SZEKSZÁRDI MOLNÁR ISTVÁN: BALATONI NYÁR. *Szekszárdi Molnár István*, a jönevű fiatal költő és regényíró most új regénnyel jelentkezett. *Balaton nyár* című regényének meséje érdekes, fordulatos, stílusa költői és színes. A könnyedhangú és szépkiállítású regénynek az olvasók széles rétegeiben bizonyára megérdemelt sikere lesz.

DR. VIDOR PÁL: „A SZENTSÉGES”. Dr. Vidor Pál ebben a szép tanulmányban Rudolf Otto marburgi teológus *Das Heilige* c. híres könyvének szellemében vizsgálja a zsidó vallásosság különhozó, elsősorban a kultusszal kapcsolatos kérdéseit. Elgondolkodtató és megvilágosító dr. Vidor Pál-nak ez a szép kis tanulmánya, mely a *Heller-Emlékkönyv* különlenyomataként jelent meg.

DR. KOMLÓS OTTÓ: A VITAE PROPHETARUM ZSIDO VONATKOZÁSÁIRÓL. Budapest, 1942. Epiphanius és Dorotheus egyházatyák művei között található ez a kis munka, melynek *Vitae Prophetarum* a címe és a prófétákról, születési és halálozási helyükről, működésükről és életkörülményeikről közöl hagyományokat. Dr. Komlós Ottó a V. P.-nak *Jezsajás, Jeremiás és Ezekiel* prófétákról szóló leírásait elemzi e tudós kis tanulmányában, mely a *Dr. Kohn Sámuel Emlékkönyv* különlenyomataként jelent meg.

A VÁNDORLÁS KÖNYVE (GÖNDÖR BERTALAN RAJZAIVAL). Megkapó és érdekes ez az albumalakú, illusztrált füzet, melyet a *Keren Kayemeth Lejiszrael* adott ki a melynek témája: az örök zsidó útja *Erec Jiszráétől Erec Jiszráéig*. Titusz diadalive a kétezeréves gálut kezdetének jelképe és történelmünk folyamán magunkra öltöttük az őt a római patricius tógáját, felvehettük a spanyol grandok kontyosát, élhettünk középkori udvarok ragyogó pompájában, de hordhattuk hár a keleti zsidó „népi” viseletét is, vagy viselhettük a világpolgár nemzetközi ruháját, — időn és téren át az örök zsidó végzete úzott bennünket tovább. Ha homályból fényességre, szolgasághól szabadságra, gyászból örömbé, romok közül építésre vágytunk, mindig Cion volt az örök csillag, mely felé tekinthettünk és amelynek fénye gyógyulást hozott számunkra. Titusz diadalivétől, a szétszóratás és jelképétől kezdve egészen napjainkig, a zsidó történelem drámai fázisait Göndör Bertalan megkapóan szép grafikái érzékeltetik ebben a művészi albumban és vésik bele a lélekbe az örök zsidó célkitűzést: az Otthon felépítését az Ősi Földön. Elismerés illeti meg a K. K. L.-t ezért a művészi, hangulatos és hatásos kiadványért. (sz. g.)

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ
Gondos Sándor
modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

AZ ARARÁT ÉVKÖNYV ZENEI PÁLYÁZATA. A *Pesti Izr. Nőegylet* kiadásában megjelenő ARARÁT-évkönyv idei kötetében pályázatot hirdetett zsidótárgyú költemény

Dr. B.-né Krausz Hilda okl. nyelvmester

Magyar-Zsidó Leányinternátusa

ezelőtt Angol-Magyar Leánynevelő

XIV. Hermina-út 3. (Városliget)

Az Abonyi-utcai zsidó leánygimnázium és ipari középiskola, valamint egyéb iskolák közvetlen közelében.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. **נשך** vendéglőben változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

megzenésítésére. A pályaművek elhírlására felkért zsüri, melynek tagjai: Szabolcsi Bence, dr. Keszi Imre és Somogyi László voltak, egyhangúlag Kelen Hugó dalait tüntette ki a 100 pengős első díjjal. A második díjat megosztotta a zsüri Kerpel György, Fischer Sándor karmester és Garami Oszkár között. A harmadik díjat ugyancsak megosztva Aschner György, Hajdu János karnagy, zenetanár Budapest, Ligeti György zenekonzervatóriumi növendék Kolozsvár és Mangold Rezső zenetanár Pécs, nyerték. A többi pályamű 1942. október 1-ig a Pesti Izr. Nőegylet irodájában (VI., Dessoefly-u. 41. I. 2.) vehető át.

BEÉRKEZETT KÖNYVEK: W. Munkácsi Noémi: Beszélgetések Istennel (versek). — Csermely Gyula: A pásztorhottól a vérpadig (regény). — Schnabel László: Mai héber költők (műfordítások). — Marton Ernő: A zsidó nép világhelyzete 1941-ben. — Mit nyújthat Palesztina a gálut zsidóságának? (Három tanulmány. Írták: Marton Ernő, Danzig Hillel, Gartner Móse). — Dr. Szabó Ödön: Élő zsidó történelem. — A Fraternitás kis könyvei: 1. Zsidó Írások. 2. Újhéber elbeszélők. 3. Gartner Móse: Két nagy zsidó élet (Ussischkin és Brandeis). — Dr. Stein Artur: A zsidók köz- és magánjoga Magyarországon a honfoglalástól napjainkig. Szent István és a zsidók. — A Pesti Izr. Hitközség Gimnáziumának és Cépészeti Ipari Középiskolájának Évkönyve. Szerkesztette dr. Fuchs D. Rafael igazgató. — A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának Évkönyve. Szerkesztette: dr. Zsoldos Jenő igazgató. A Munkácsi Zsidó Gimnázium Évkönyve. Szerkesztette: Morvay Jenő mb. igazgató. — A Kolozsvári Izraelita Koedukációs Gimnázium Évkönyve. Szerkesztette: Antal Márk igazgató. — A Miskolci Izr. Polgári Fiúiskola Évkönyve. Szerkesztette: Bartos Norbert igazgató. — A székesfehérvári „Goldziher Ignác” Izr. Elemi Népiskola Jubileumi Értesítője. 1842–1942. Szerkesztette: Batori József igazgató. Herzl Tivadar: „Ha akarjátok, nem mese...” (Javne). — Danzig Hillel: Az ezme kovácsai (Javne). — A könyvek ismertetésére visszatérünk.

HÁZASSÁG. Dr. Hahn István rabbi, a jeles, fiatal tudós, a Rabbiszeminárium tanára, június 28-án tartotta esküvőjét Kálmán Judittal a kőbányai templomban. Ehrenthal Benő főkantor és az énekkar éneke után dr. Kálmán Ödön főrabbi, a menyasszony édesapja mondott megható beszédet, majd dr. Vidor Pál budai rabbi intézett közvetlen, szép szavakat az ifjú párhoz. A kőbányai templom zsúfolásig tele volt a zsidóság vezető egyéniségeivel, tisztelőkkel és hívekkel, akik az ifjú párt és az örömszülőket meleg jókívánságokkal elhalmozták.

TOLLHEGYRŐL

A templomi szónoklat ereje

A mai időkben hatványozott feladata van a zsidó templomi szónoklatnak. A hazafias buzdítás mellett valóságos és szerény életmódra, szociális áldozatkésziségre és munkára, valamint az eddig elhanyagolt közösségérés fejlesztésére kell a templomi közönség figyelmét felhívni. A jól felépített és előadott szónoklat cselekedetszámha megy, mert felrázza a hívők lelkiismeretét és kijelöli a mai viszonyok útirányát. Nagy fontossággal bír a felelősségérzésre való intelem. Ma minden zsidó ember egyéni életmódja, annak minden vonatkozása a közösségtudat mellett szóljon, mert nem szabad egy pillanatra sem figyelmen kívül hagyni, hogy ellenségeink mindent megfigyelnek és régi igazságtalan felfogásuk alapján az egyén megtévelyedését az egész egyetemes zsidóságra háritják. Igaz ugyan, hogy bárhogyan élünk és cselekszünk, képtelenek vagyunk az elfogultságot leszerelni, de legalább saját lelkiismeretünket nyugtassuk meg, hogy tudtunkkal magunk nem szolgáltattunk okot támadási felületekre.

Forrongó világ közepén él a mai emberiség. Oly események játszódnak le, amelyek a legmerészebb képzeletet is felülmúlják. Ebben a káoszban a zsidóság teljesen elhagyatva, minden természetes támogatás nélkül éli keserves világát. „En lónu al mi lehisoen élő al ovinu sebasomajim — csak a Mindenható jóságos kegyelmére és bibliai ígéretére támaszkodhatunk, aki sohaem hagy el hennünket.” Csakis így állhatjuk meg helyünket mi, a számbelileg legkisebb és leggyengébb Izrael. Azonban a mai helyzetünk hatványozott mértékben parancsolja azt az erkölcsi és puritán életet, amely egyébként is a zsidóságnak etikáját és sok évezredek fennmaradásának biztosítékát képezi. Ezeket a gondolatokat vigyék fel papjaink fáradhatatlanul a szószékre, hogy termékeny talajra találva, ellensúlyozhassuk ellenségeink állandó támadásait, amelyek napról-napra megisméltödnék ellenünk. Tegyük meg kötelességünket minden téren és vonatkozásban, hogy lelkiismeretünk nyugodt legyen. Az igazság és szerénység állandó hirdetése kötelező azokra nézve, akik annak meggyőződéses apostolai. Ezt tették évszázadokon keresztül a próféták és utánuk fáradhatatlanul bölcsünk.

Korein Dezső

BOROS JÓZSEF

SIREMLÉKEK nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.

DOB-UTCA 2

(Károly-körúti sarokház)

Telefon: 227-096

Modern fedőlapos virágvázás siremlékek

OLCSÓ ÁRAK

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató

Függelék: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY Könyvkereskedés -
rak sarkára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Deb u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

HERZL-ÜNNEPÉLY. A Herzl-termet zsufolásig betöltő közönség részvételével tartotta meg a Magyar Cionista Szövetség július 8-án este ezévi hagyományos Herzl-ünnepélyét. *Herskovits Béla*, a Csáky-utcai templom főkántora művészi *Él molé ráchámim*-ja után dr. *Weisz Pál* debreceni főrabbi nagyszabású emlékbeszédben méltatta Herzl Tivadar jelentőségét, akinek prófétaí egyénisége fátkyaként világít a legújabbkori zsidóság történetében. A beszéd mély hatást gyakorolt a jelenlévőkre. Ezután *Vándor Valéria* előadóművésznő Herzl életének egyes mozzanatairól adott elő szakavatott művészettel és benső átéléssel. *A magdolnavárosi ifjúsági énekkar* pompás együttese, *Fraknoi Károly* karnagy betanításában néhány gyönyörű palesztinai héber dalt adott elő. Az emlékünnepe a Hatikva-val ért véget és mindenki számára, aki az ünnepélyen jelen volt, felejthetetlen élmény marad.

SÓS ENDRE ELŐADÁSA A ZSIDÓ ÖNISMERETRŐL. A *Munkácsi Bernát Vallásos Kör* szezonzáró estjén Sós Endre tartott érdekes előadást *A zsidó önismeret* címmel. Abból indult ki, hogy 1867 után a magyar zsidóság vezetőinek javarésze egyszerűen úgy hitte: ha letagadja a zsidókérdés létezését, már meg is szüntette azt. Ez a felületes szemlélet rettenetesen megboszúlta magát. *Önismeretünk hiányában nem alakulhatott ki sem megfelelő világnézetünk, sem helyes magatartásunk, sem egészséges szociális struktúránk.* Innen eredt tehetősebb rétegeink dsaentri-majmolása. Ami pedig társadalmi és gazdasági megoszlásunkat illette: sok tekintetben a „fordított piramis” helyzetébe kerültünk. *Eppen ezért igaza volt Acsády Ignácnak, a nagy magyar zsidó történetírónak, aki körülbelül azt kívánta, hogy szellemi síkon térjünk vissza az 1848-as felfogáshoz, amely egymásmellé állította Tiborcot és Ahasvért. Ribáry Géza* ugyan csak észrevette a bajt, mikor kijelentette, hogy, — ha megszűnnének a társadalmi és gazdasági térfoglalásunkat megakadályozó intézkedések —, akkor sem szabad ott folytatnunk, ahol a liberalizmus szünetelésének megkezdésekor abbahagytuk. Valóban: fokozott zsidó önismeretre van szükség, — mondotta Sós Endre —; a zsidó önismeret az alapja mindennek: további életünknek, társadalmi higiéniánknek, öntudatos magatartásunknak. Főképpen a zsidó fiatalságra vár igen komoly feladat e teren is. *Vallalni kell azt a munkát, amelyet a keresztény falukutatók már bátran elvégeztek. Le kell érezkedni a zsidóság „mélyrétegeibe”. Hozzá kell félni a pesti kisutcák és a vidéki kültelkek zsidóihoz. Tudnunk kell, hogy mi játszódik le a kis zsidók lelkében. Ismernünk kell, hogy miképpen reagálnak a pária-zsidók a történelmi tragédiára, amelybe belezuhantunk.* Sós Endre előadása mély hatást tett a hallgatóságára.

MEGHIVÓ. A Magyarországi Cionista Szervezet, mint Szövetkezet, budapesti bej. cég 1942. augusztus 27-én d. e. 11 órakor Budapesten, Andrássy-út 67. sz. alatt a Magyar Cionista Szövetség helyiségében tartja évi rendes közgyűlést az 1941. üzletéről. — Targysorozat: 1. Az Igazgatóság és Felügyelőbizottság jelentése; 2. A zárszámadások megállapítása és a felmentvény megadása; 3. Indítványok. — Budapest, 1942. június 7. — *Mérlegszámla:* Vagyon: 1. Pénztárkészlet 117.63 P, 2. Hadikölcsön 40.— P, 3. Adások 339.70 P, 4. Könyvkészlet 1000.— P, Vesztességáthozat az előző évekről 2673.61 P, Folyó évi vesztesség 37.06 P. Összesen 4208.— P. Teher: Szövetkezeti üzletrészek 4208.— P. Összesen 4208.— P. Budapest, 1942. január 1. — *Eredmény számla:* Vesztesség: 1. Adók 33.50 P, Költség 3.56 P. Összesen 37.06 P. Nyereség: Vesztesség 37.06 P. Összesen 37.06 P. Budapest, 1942. január 1. *Igazgatóság.* — Átnéztük és rendbenlevőnek találtuk: a Felügyelőbizottság, 1942. január 1.

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

BUDAPEST, V.,
CSÁKY-U. 7. II. em.

TELEFON: 124—455

Lelkiismeretes munka

Prima referenciák

AMI A LEGJOBBAN ÉRDEKLI A SZÜLŐKET. Nagy és nehéz gondot okoz a szülőknek gyermekük iskolanevelési kérdése. Ettől a gondtól mentesíti a közelmúlt napokban megjelent *Hazai Iskolák, Nevelőintézetek és Internátusok Ismertetője* című szakkönyv. Az iskola-ismertetőből tájékoztatást kapunk az egész országra kiterjedő legkülönbözőbb nevelőintézetekről, tanintézetekről, internátusokról és szakiskolákról. A tehetséges gyermekek kiválasztása és nevelése című értekezés, valamint szakkikkek teszik érdekessé a szép kiállítású és hézagpótló könyvet, melynek összeállítása és szerkesztése dr. *Ozori Frigyes* ny. középiskolai főigazgató munkája. A szülőknek és iskoláknak egyaránt hasznos tájékoztató minden jobb könyvesboltban, valamint a szerzőnél (Budapest, III., Árpád Fejedelem útja 55a) kapható.

INTERNÁTUS

fiúknak és leányoknak, minden iskolatípus, a zsidó gimnáziumok és ipariskolák közelében, egész és félbentlakással, a városligeti villanegyedben,

XIV., Szabó József-utca 14. TELEFON: 227—732.

Ismétlő tanfolyam bejárók részére.

DR. FRENKEL BERNÁT vallástanár zsidó nevelőintézetében

Üdülő a Svábhegyen

gyermekeknek és felnőtteknek, hatalmas ősparkban, subalpin klíma

XII., Melinda-út 14. szám. Telefon.

NAPKÖZI ÜDÜLÉS.

Bejáró gyermekeknek kizéret.

Raktáron levő **síremlékek** mélyen leszállított áron
LÖWY J. UTÓDA Budán II., FŐ-UTCA 79 (PALFFY-TER MELLETT)
 TELEFON: 35-15-81

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ
 Petőfi Sándor-utca 9

Takarékos családok
 olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
 divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárúk.
 Kelengyék, kötöttárúk és női konfekció

Parókat készít is hullámosított hajból

**Tartós
hullám
Manikűr
Hajfestés
Olesó árak!**

**HEISZ
JENŐNÉ**

női fodrász és
 paróka készítő

VI., Vasvári
 Pál-u. 4.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal

Szépességápolás, Szemölcsirtás. Quarz.
 Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
 Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):
 «Miracle» szőrtelenítőszer
 vagy «Miracle» szőkítő-
 kenőcs.

«Miracle» krém, szappan,
 puder, rouge, a kozme-
 tika vívmánya.

(Kérjen
 prospektust.) Tanfolyamképzés.

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
 drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon: 110—114*

Patai József:

HARC A ZSIDÓ KULTÚRÁÉRT

Kapható minden zsidó könyvesboltban
 Ára díszes kötésben 6 pengő.

ELADÓK

gyönyörű bolyhos angorafonalak
 jutányosan és kész bolerók.
 Rendelések felvételnek. Angora-
 fonást gyorsan és eredményesen
 tanítok.

BAUER SÁRA, VI., SZONDY-UTCA 94/a. III. 8.